

BISA .brussels

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

SEMESTRIEEL

N° 30 – Herfst 2015

GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

N^r 30 • Herfst 2015

Opmaak en druk

Bietlot Imprimerie

Vertaling

Brussels Translation

Verantwoordelijke uitgever

Christian Lamouline, Secretaris-generaal van de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Voor meer informatie

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Tel. 02/800 38 60 – Fax 02/800 38 23

Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

bisa@gob.brussels

Schrijf u in op de newsletter op www.bisa.irisnet.be en download de pdf-versie van de Barometer.

Wettelijk depot: IRIS Uitgaven – D/2015/6374/253

Alle rechten voorbehouden. Het reproduceren is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke vorm, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het BISA. Het gebruik van uittreksels uit deze publicatie is echter toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	4
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	5
1.1 Recente ontwikkelingen binnen het internationale klimaat	5
1.2 België	8
2. DE BRUSSELSE CONJUNCTUUR	12
2.1 Economische activiteit	12
A. Analyse van de recente conjunctuur	12
B. Analyse per bedrijfstak	13
C. Demografie van de ondernemingen	19
2.2 Arbeidsmarkt	22
A. Werkgelegenheid	22
B. Werkloosheid	26
GLOSSARIUM	29
REFERENTIES	32
LIJST VAN TABELLEN	33
LIJST VAN GRAFIEKEN	34

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 18 september 2015, tenzij anders vermeld

De belangrijkste conjunctuurkenmerken

- Het **wereldwijde economisch klimaat** werd in het eerste semester van 2015 gekenmerkt door verder dalende grondstofprijzen, volatiele beurskoersen en een vertraging van de groei in de opkomende landen, in het bijzonder in China en Brazilië. Toch wordt nog een toename van het mondiale bbp verwacht van 3,0 % in 2015 en 3,6 % in 2016. In de geavanceerde landen, met de Verenigde Staten voorop, zette het schuchtere herstel zich wel voort. In de eurozone bleef het herstel, ondanks verschillende positieve contextfactoren zoals een meer en meer accommoderend monetair beleid van de ECB, lage olieprijs en een voor export verbeterde euro/dollarkoers, beperkt en enigszins afgeremd door een gebrek aan productieve investeringen, en uiteraard ook door de eerder vermelde zwakke groei in de opkomende landen. Ondanks deze zwaktes blijven de vooruitzichten in de eurozone voor gans 2015 globaal positief (+1,6 %) en zal het herstel zich ook in 2016 doorzetten (+1,9 %).

- De **Belgische economische activiteit** is in het eerste en tweede kwartaal van 2015 met respectievelijk 1,0 % en 1,3 % op jaarbasis gegroeid, waarmee we gelijke tred houden met de groeicijfers in de eurozone. Deze lichte groei van het bbp is vooral het gevolg van een herstel van de consumptie bij huishoudens en van investeringen bij bedrijven. De consumptie bij huishoudens werd aangewakkerd door een stijging van het netto beschikbaar inkomen dat vooral het gevolg was van een sterke daling van de olieprijs en van een schuchtere stijging van de werkgelegenheid. Globaal verwacht het Federaal Planbureau voor 2015 een groei van het bbp met 1,2 % en voor 2016 met 1,3 %.

- De synthetische conjunctuurindicator van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse toont voor 2014 een bescheiden herstel van de **economische activiteit in het Gewest**. De eerste zes maanden van 2015 vertonen een wisselend beeld met een verbetering van de indicator in het eerste kwartaal gevolgd door een verslechtering in het tweede kwartaal. Globaal blijft het niveau van de indicatoren voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de eerste jaarhelft van 2015 dicht bij het niveau van het voorgaande jaar. Deze evolutie lijkt er op te duiden dat we eerder afstevenden op een stagnatie van de groei van de economische activiteit dan op een versnelling van de heropleving die in 2014 werd opgetekend. Ook de analyse van de omzetcijfers van de verschillende bedrijfstakken bevestigt trouwens een gemengde evolutie in de eerste helft van 2015. De omzetgegevens wijzen op een stagnatie van de activiteit in bepaalde bedrijfstak-

ken (vervoer en opslag, informatie en communicatie), terwijl de situatie van andere bedrijfstakken verslechterde (industrie, groothandel) of daarentegen gunstig evolueerde (kleinhandel, andere niet-financiële diensten aan ondernemingen). In de bedrijfstak van de financiële diensten bleef het negatieve klimaat in het eerste semester van 2015 aanhouden. Verbetering op korte termijn wordt niet verwacht.

- Medio 2015 waren er in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 95 771 btw-plichtige **ondernemingen**. Zowel het aantal oprichtingen als het aantal stopzettingen bleef hoog, maar toch zette een zekere vertraging van de langetermijngroei zich ook in 2015 voort. Tijdens het eerste semester kwamen er 6 420 nieuwe ondernemingen bij tegenover 4 848 stopzettingen. Tussen januari 2015 en juni 2015 werden er 1 271 faillissementen geteld in Brussel, wat een stijging met ongeveer 19 % betekent in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar. Deze stijging van het aantal faillissementen wordt grotendeels verklaard door administratieve of reglementaire elementen, en weerspiegelt niet noodzakelijk een verslechtering van de economische omgeving voor Brusselse ondernemingen. Meerdere positieve elementen suggereren bovendien dat de situatie de komende maanden niet bovenmate zou verslechteren wat de faillissementen betreft, zelfs indien, bij afwezigheid van een sterker herstel van de economische activiteit, wordt verwacht dat het niveau hoog blijft.

- De **Brusselse arbeidsmarkt**, die steeds met vertraging op de evolutie van de economische activiteit reageert, profiteert vandaag van de positieve effecten van de heroplevende conjunctuur in het jaar 2014 en begin 2015. De loontrekkende bevolking in Brussel blijft geleidelijk stijgen en het interimwerk registreert dynamische groeicijfers, van 13 % tot 16 % in de twee eerste kwartalen van 2015. Zo daalt het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) in Brussel constant sinds november 2014. Met 101 995 NWWZ weerspiegelt de situatie in augustus 2015 een aanzienlijke daling met 7,7 % ten opzichte van dezelfde maand een jaar voordien. Deze daling wordt grotendeels verklaard door het stijgend aantal uitsluitingen ten gevolge van de wijzigingen in de werkloosheidsreglementering en de verhoogde controles van de RVA. Hoewel de huidige stagnatie van de economische groei een rem zal vormen op de daling van de werkloosheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zou het aantal NWWZ blijven afnemen in de komende maanden, nog steeds ten gevolge van de wijzigingen in de werkloosheidsreglementering.

1. Macro-economische context

1.1 Recente ontwikkelingen binnen het internationale klimaat

TABEL 1: Internationale vooruitzichten

	2014			2015			2016
	III	IV	Totaal	I	II	Totaal (r)	Totaal (r)
Groeipercentage van het bbp in volume ⁽¹⁾ (%)							
<i>China</i>	1,9	1,5	7,4	1,4	1,7	6,7	6,5
<i>Verenigde Staten</i>	1,1	0,5	2,4	0,2	0,9	2,4	2,6
<i>Japan</i>	-0,3	0,3	-0,1	1,1	-0,3	0,6	1,2
<i>Eurozone</i>	0,3	0,4	0,8	0,5	0,4	1,6	1,9
<i>Duitsland</i>	0,2	0,6	1,6	0,3	0,4	1,6	2,0
<i>Frankrijk</i>	0,2	0,1	0,2	0,7	0,0	1,0	1,4
Inflatiegraad ⁽²⁾ (%)							
<i>Eurozone</i>	0,4	0,2	0,4	-0,3	0,2	0,0	1,3
<i>Verenigde Staten</i>	1,5	0,8	1,3	-0,9	-0,9	0,0	1,8
Werkloosheidsgraad ⁽²⁾ (%)							
<i>Eurozone</i>	11,5	11,4	11,6	11,2	11,1	11,1	10,5
<i>Verenigde Staten</i>	6,1	5,7	6,2	5,6	5,4	5,5	5,2

⁽¹⁾ Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten. Zie glossarium voor een definitie van evolutie in volume. Variatie ten opzichte van de vorige periode.

⁽²⁾ Gemiddelde van de periode, verschilpercentage met een jaar verschil voor de geharmoniseerde consumptieprijsindex voor de inflatie, seizoengezuiverde gegevens voor de werkloosheidsgraden.

(r) ramingen

Bron: OESO

• Een onstabiele, maar algemeen gunstige wereldeconomie...

In de eerste jaarhelft 2015 wordt de internationale economische omgeving gekenmerkt door:

- Het aanhoudende soepele monetaire beleid op bijna alle continenten, omdat de centrale banken de wereldeconomie blijven voeden met liquide middelen.
- Een vertraging van de saneringsinspanningen in talrijke landen.
- De prijs van industriële grondstoffen (in het bijzonder minerale grondstoffen) die blijft dalen. Ondanks een lichte heropleving begin 2015 blijven de olieprijsen ruim onder het peil van medio 2014 (grafiek 2). Deze trends verhogen algemeen de neerwaartse druk op het inflatiepeil, dat beperkt blijft (tabel 1).

- Heel wat onzekerheden betreffende de evolutie en de impact van het monetaire beleid van de Chinese overheid (devaluatie van de yuan in augustus 2015), de Chinese beurscrisis alsook, in mindere mate, de financiële situatie van Griekenland. Hoewel deze gebeurtenissen op dit moment geen verregaande wijzigingen van de wereldwijde economische vooruitzichten impliceren, blijft hun impact op korte en middellange termijn onzeker.

• ...die tot een beperkte en ongelijk verdeelde heropleving van de wereldwijde economische activiteit leidt

In de eerste helft van het jaar werd een krimp van de wereldhandel vastgesteld (grafiek 1) ten gevolge van de afnemende handel in de Aziatische landen en in de Verenigde Staten (zie lager). Ook de industriële wereldproductie verslaptte trouwens tijdens de eerste twee kwartalen (grafiek 1). In deze context zou

het totale volume van het wereldwijde bbp met 3,0 % toenemen in 2015¹, wat de algemene trend van een sterk beperkte heropleving van de wereldwijde economische activiteit bevestigt. De heropleving van de wereldwijde economie wordt hoofdzakelijk afgeremd door de algemeen lage investeringen en een zwakke, lees negatieve economische groei in de meeste opkomende landen.

• Een bemoedigende heropleving van de groei in de ontwikkelde landen...

De conjuncturele factoren die een geleidelijke heropleving van de economische activiteit stimuleren in de ontwikkelde landen zijn er nog steeds: een gestabiliseerde kredietmarkt, meer neutrale fiscale beleidsvoeringen in de eurozone, een relatief lage olieprijs, een (licht) dalende werkloosheidsgraad en een verbetering van het vertrouwen van de gezinnen en de ondernemingen.

- In de Verenigde Staten werd de eerste helft van het jaar 2015 gekenmerkt door positieve evolutie op de arbeidsmarkt (zijn dynamiek leidde tot een daling van de werkloosheid, tabel 1), en een stijging van het reële inkomen (ondersteund door een sterke dollar en een relatief lage olieprijs). Ondanks deze positieve evolutie werd de eerste kwartaal getekend door een beperkte groei (tabel 1), wat hoofdzakelijk kan worden verklaard door een strenge winter, een krimp van de uitvoer² en een daling van de investeringen in de energiesector. De meeste fundamenteën blijven echter globaal positief en het reële bbp groeide sterker in het tweede kwartaal 2015. Een groei die sterker moet worden in de tweede jaarthelft 2015 en in 2016 (tabel 1). Gelet op deze bemoedigende vooruitzichten en vermits het nagestreefde inflatiepeil bijna bereikt is, wordt een progressieve stijging van de rentetarieven verwacht tegen eind 2015. Het huidige beperkte niveau van de uitvoer en de recente devaluaties van de yuan benadrukken de onzekerheid rond de toekomstige beslissingen van de Fed.
- Na een stagnatie in 2014 veerde de economische activiteit in Japan op in het eerste kwartaal 2015, gesteund door een soepel monetair beleid, een waardevermindering van de yen in 2015 ten opzichte van het gemiddelde peil van 2014 en de lage olieprijs. Dit herstel blijft echter zwak en fragiel. Het niveau van de uitvoer is immers lager dan gehoopt³ en de binnenlandse vraag blijft relatief zwak, gezien de stagnatie van de koopkracht van de gezinnen en het lage investeringspeil van de ondernemingen. In deze context werd

een nieuwe krimp van het bbp geregistreerd in het tweede kwartaal 2015.

• ...maar globaal beperkter in de opkomende landen

In tegenstelling tot de huidige trend in de ontwikkelde landen vertraagt het groeiritme van het reële bbp in de meeste opkomende landen (met uitzondering van India). De economische groei werd immers afgeremd door de relatief lage grondstoffenprijzen, strengere externe financieringsvoorwaarden, de aanwezigheid van structurele knelpunten, alsook door verschillende geopolitieke factoren die het herstel van de handel verhinderen.⁴ Er wordt echter een lichte verbetering verwacht voor het jaar 2016.⁵

De herstructurering van de economie wordt meer bepaald vervolgd in China en leidt tot een terugval van de groei. De groeicijfers van het reële bbp zijn gedaald tot 1,4 % in het eerste kwartaal 2015 en 1,7 % in het tweede (tabel 1), ten gevolge van een sterke daling van de uitvoer. In deze context heeft de Chinese overheid de yuan in augustus 2015 gedevalueerd. De gevolgen van deze beslissing op de Chinese en wereldwijde economie blijven onzeker. Verder heerst er onzekerheid over de impact van de verstoringen op de Chinese beurzen. Ondanks de reacties van de Chinese overheid⁶ kan de sterke beursdaling negatieve effecten hebben op de financiering en investeringen van bepaalde ondernemingen en op de consumptieve bestedingen van de kleine spaarders, die zich massaal tot de beurzen hebben gericht. Een afnemende Chinese invoer zou onder andere de moeilijkheden van Brazilië kunnen benadrukken, waar een krimp van het reële bbp werd vastgesteld in de eerste jaarthelft 2015.

• In de eurozone wordt het herstel bevestigd en verspreid...

In de eerste jaarthelft 2015 bevestigen de groeicijfers van het reële bbp in de eurozone (zie tabel 1) het schuchtere herstel van de economische activiteit die in 2014 van start ging. De situatie van de arbeidsmarkt verbetert, zoals blijkt uit de daling van de werkloosheid die in deze periode wordt opgetekend (zie tabel 1). Terwijl de inflatie nog beperkt zou moeten zijn tot eind 2015 (tabel 1), zijn de inflatieverwachtingen gestegen en verdwijnt de vrees voor deflatie geleidelijk.

Het herstel verloopt niet gelijkmatig in de landen uit de eurozone. Vooral Spanje onderscheidt zich door een bijzonder snel herstel van de economische activiteit, een tendens

¹ Zie Economische vooruitzichten van de OESO («Interim economic outlook», september 2015).

² De krimp van de uitvoer in het eerste kwartaal kan worden verklaard door een sterke dollar, de staking van de dokwerkers en de stagnatie van de groei bij bepaalde belangrijke handelspartners.

³ Ten gevolge van een relatief zwakke vraag naar uitrustingsgoederen, die een groot deel van de Japanse uitvoer vormen en de relatieve zwakte van de Chinese vraag.

⁴ Zie «Mise à jour des perspectives de l'économie mondiale» van het IMF ((juli 2015).

⁵ Zie economische vooruitzichten van de OESO (juni 2015).

⁶ De Chinese overheid heeft verschillende maatregelen ingevoerd om de val te stoppen: daling van de intrestvoeten op leningen van een jaar en op de obligatiereserves van de banken, invoering van een financieel stabiliteitsfonds om aandelen te ondersteunen, verbod om aandelen te verkopen gedurende zes maanden voor grote beleggers.

die de rest van het jaar zou moeten aanhouden, terwijl het herstel bescheidener was in landen zoals Frankrijk of Italië.

• ...gedragen door een gunstige context ...

De handhaving van het herstel in de eurozone wordt hoofdzakelijk verklaard door de volgende conjuncturele elementen:

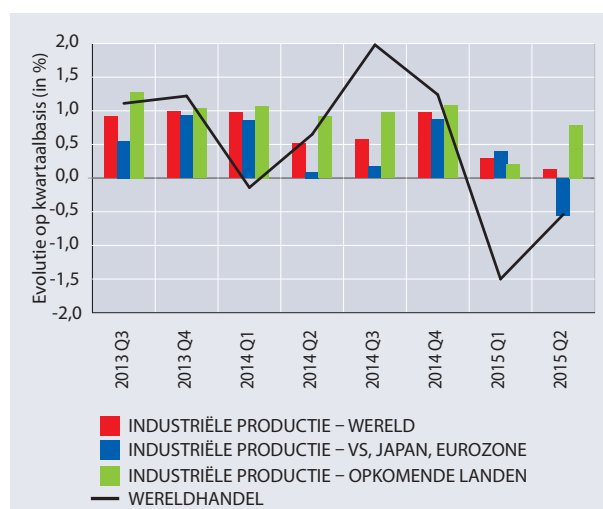
- Om te beginnen hebben de fiscale en monetaire beleidsvoeringen in de eurozone de groei meer gestimuleerd. Anderzijds is het globaal fiscaal beleid sinds 2014 neutraal dankzij de stopzetting van de strenge fiscale beleidsvoeringen. Anderzijds was het monetaire beleid van de ECB soepeler dankzij de invoering, medio maart 2015, van een uitgebreid inkoopprogramma, dat de daling van de verwachte inflatie een halt heeft toegevoerd en de reële intrestvoeten deed dalen (grafiek 3). Met een stijging van de kredietaanvragen in het tweede kwartaal 2015 tot gevolg.⁷
- Ten tweede is de prijs van de grondstoffen, in het bijzonder van olie, relatief laag gebleven, terwijl de vooruitzichten qua inflatie beter worden en de koopkracht en de consumptie van de huishoudens werden opgekrikt.
- Uiteindelijk en gelet op, onder andere, de uiteenlopende vooruitzichten inzake oriëntatie van het monetaire beleid tussen de Eurozone en de Verenigde Staten (de FED overweegt een verhoging van de belangrijkste rentevoeten), is de wisselkoers euro/dollar laag gebleven (zie grafiek 2), wat de uitvoer van de eurozone bevordert.

• ...maar afgeremd en potentieel bedreigd door interne en externe zwakheden

De groei in de eurozone (die vandaag steunt op een heropleving van de binnenlandse consumptie en, in mindere mate, van de uitvoer) blijft echter kwetsbaar en wordt potentieel afgeremd door verschillende zwakheden en bedreigingen.

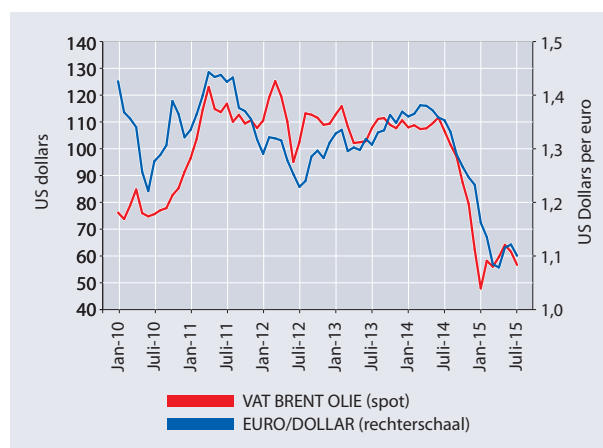
- De productieve investering is veel te beperkt gebleven ten gevolge van, onder andere, een gebrek aan positieve anticipatie van de economische spelers, de moeilijkheid voor bepaalde ondernemingen om kredieten te krijgen en een laattijdige terugkeer van de inflatie, alsook structurele obstakels in verband met de onafgewerkte eengemaakte markt⁸.

GRAFIEK 1: Wereldhandel en industriële productie

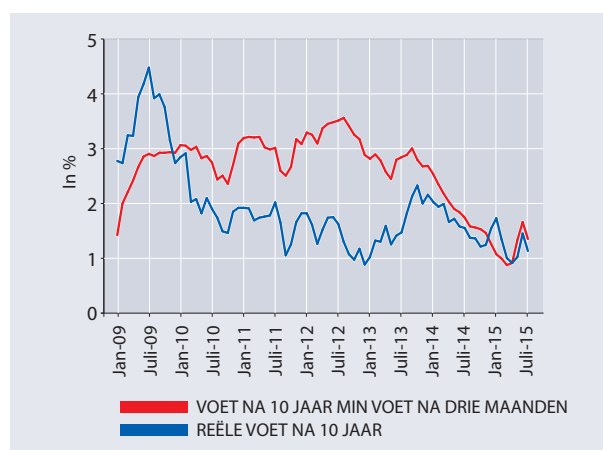
Bron: Centraal Planbureau

GRAFIEK 2: Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

Bron: U.S. Energy Information Administration, ECB

GRAFIEK 3: Reële rentevoet en renteverskil op korte en lange termijn in de eurozone

Bron: Eurostat, berekeningen BISA

⁷ Zie «The euro area bank lending survey: second quarter of 2015» van de ECB.

⁸ Zie economische vooruitzichten van de OESO (juni 2015).

- Bovendien blijft de situatie in Griekenland negatief wegen op de groeivoorzichten door de onzekerheid op te drijven en het vertrouwen van huishoudens en ondernemingen negatief te beïnvloeden. Zolang de eurozone een minimale interne solidariteit met Griekenland tentoonspreidt, worden de systemische risico's beheerst en zolang het optimale vertrouwen niet wordt hersteld, is dit een voorwaarde voor een hernieuwde groei. De gevolgen van bepaalde oplossingen die voor deze crisis werden voorgesteld en meer bepaald het vertrek van Griekenland uit de eurozone zijn veel onzekerder, niet enkel voor Griekenland, maar voor de volledige eurozone door de grote politieke, geopolitieke en economische inzet van een dergelijke maatregel.
- Geopolitieke spanningen (Rusland) versterken het onzekere klimaat dat op de internationale handel weegt.

Ondanks deze beperkingen en zwakheden blijven de vooruitzichten voor de tweede jaarhelft 2015 globaal positief. De vandaag beschikbare indicatoren suggereren immers dat de heropleving zich voortzet, zij het schuchter. In feite is het niveau van de investeringen globaal gestegen, zij het erg bescheiden, in de eerste jaarhelft 2015⁹, wat doet veronderstellen dat de ondernemingen opnieuw groei verwachten. Parallel hiermee worden nieuwe dalingen van de werkloosheidsgraad en een licht stijgende inflatie verwacht (tabel 1).

In deze context zouden de groeicijfers van het reële bbp in de eurozone 1,6 % bedragen in 2015 en 1,9 % in 2016 (tabel 1).

1.2 België

TABEL 2: **Kerncijfers voor België**

	2014			2015			2016
	III	IV	Totaal	I	II	Totaal (r)	Totaal (r)
Groeipercentage van het bbp in volume ⁽¹⁾ (%)	1,0	1,0	1,1	1,0	1,3	1,2	1,3
Groeipercentage van de componenten van het bbp in volume ⁽¹⁾ (%)							
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de particulieren</i>	1,0	1,8	0,9	1,9	2,4	1,9	0,6
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de overheid</i>	0,9	1,1	1,0	0,7	0,3	0,3	0,7
<i>Brutokapitaalvorming</i>	10,0	4,3	5,4	12,6	0,7	2,7	-0,3
<i>Uitvoer van goederen en diensten</i>	3,9	1,8	3,7	3,3	3,5	3,4	4,2
<i>Invoer van goederen en diensten</i>	5,8	2,6	3,6	6,9	4,2	4,2	3,3
Arbeidsmarkt (%)							
<i>Groeipercentage van de binnenlandse werkgelegenheid ⁽¹⁾</i>	0,4	0,5	0,4	0,6	0,6	0,6	0,7
<i>Werkloosheidsgraad (gestandaardiseerde definitie Eurostat) ⁽¹⁾</i>	8,6	8,6	8,5	8,6	8,6	8,5	8,3
Inflatiegraad (%)	0,1	-0,1	0,3	-0,5	0,5	0,5	1,1

Noot: Variatie ten opzichte van de overeenkomende periode van het vorige jaar, behalve voor de werkloosheidsgraad en de inflatie die gemiddelden voor de periode zijn.

⁽¹⁾ Zie glossarium

(r) ramingen

Bron: NBB, FPB

• Kleine versnelling van de Belgische groei in het tweede kwartaal van 2015...

Net zoals in de rest van de eurozone, groeide de economische activiteit in België in 2014 en in de eerste helft van 2015 op een bescheiden tempo. Het groeipercentage van het bbp op jaarbasis bedroeg in 2014 1,1 % en in het eerste en tweede kwartaal van 2015 respectievelijk 1,0 % en 1,3 % (op jaarbasis) (tabel 2). De groei bleef dus in 2014 en

in de eerste twee kwartalen van 2015 erg vergelijkbaar met de groei in de eurozone (met groeipercentages op jaarbasis van respectievelijk 0,9 % in 2014 en 1,0 % en 1,2 % in de eerste twee kwartalen van 2015, tabel 1).

Hierdoor bereiken de Belgische groeipercentages op jaarbasis nog steeds niet de gemiddelde jaarlijkse groei van 2 % over de periode 2000-2008. Wel is er in België een progressief economisch herstel met groeipercentages op jaarba-

⁹ Evolutie van de vaste investeringen in volume (index). Zie statistieken van de OESO over de nationale rekeningen (september 2015).

sis van 0,3 % in 2013, naar 1,1 % in 2014 tot 1,3 % in het tweede kwartaal van 2015.

In de eerste twee kwartalen van 2015 waren de industrie en de diensten de drijvende krachten achter de groei van de economische activiteit, waarbij net als in 2014 de industrie meer bijdroeg tot de groei dan de diensten, hoewel het verschil tussen beide in 2015 een flink stuk kleiner werd door een combinatie van een vertraging van de groei in de industrie en een aantrekkende dienstensector (gespecialiseerde en ondersteunende activiteiten, gezondheidszorg en immobiliën).

• **... dankzij de belangrijke bijdrage van de particuliere consumptie en private investeringen in de eerste helft van 2015**

Bij de analyse van tabel 2, die het bbp opsplijst naar bestedingscategorie, stellen we vast dat de licht aantrekkende groei van het bbp in de twee eerste kwartalen van 2015 vooral het gevolg is van een herstel van de consumptie bij de huishoudens en van de aantrekkende investeringen bij bedrijven.

Nadat in 2014 de groei van de *particuliere uitgaven* was toegenomen tot 0,9 %, wordt geschat dat deze in het eerste en tweede kwartaal van 2015 gestegen zijn met respectievelijk 1,9 % en 2,4 % op jaarbasis. Deze groei wordt ondersteund door de bescheiden toename van de werkgelegenheid, maar tegelijkertijd afgeremd door het beleid van loonmatiging. Toch zijn het vooral de historisch lage energieprijzen in de eerste twee kwartalen van 2015 die voor een toename van het reëel beschikbaar inkomen zorgen, wat deels tot uiting komt in de particuliere consumptie.

In 2014 hebben de *bedrijfsinvesteringen* de economische groei het sterkst ondersteund met een opvallende stijging van liefst 6,8 %, wat in de buurt ligt van de piek van 7,0 % in 2007. In het eerste en tweede kwartaal van 2015 stegen de bedrijfsinvesteringen op jaarbasis met respectievelijk 18,2 % en 1,1 %. De gunstigere financiële situatie voor bedrijven stimuleerde de bedrijfsinvesteringen in 2014 en in de twee eerste kwartalen van 2015, zowel intern als extern. Een stijging van het bruto exploitatieoverschot gaf bedrijven intern meer mogelijkheden om te investeren. Maar ook extern konden bedrijven genieten van een versoepeling van de kredietvoorwaarden met historisch lage rentetarieven en verbeterden zij hun concurrentiepositie door een koersdaling van de euro ten opzichte van de dollar en via de loonmatiging. Toch moeten deze cijfers enigszins genuanceerd worden omdat de explosieve groei beïnvloed werd door enkele uitzonderlijke aankopen in 2014 en in de twee eerste kwartalen van 2015 van investeringsgoederen en patenten die ingevoerd werden. Gezuiverd voor die transacties blijken de investeringen van de ondernemingen in de jaren 2014-2015 nog steeds een belangrijke motor voor de economische groei met een toename van

respectievelijk 2,6 % en 2,8 % volgens de schattingen van het Federaal Planbureau.

De volumegroei van de *overheidsconsumptie* blijft in tegenstelling tot de bovenstaande bestedingscategorieën eerder laag, met groeipercentages op jaarbasis die gradueel afnemen van respectievelijk 1,0 % in 2014 naar 0,7 % en 0,3 % in het eerste en tweede kwartaal van 2015. De overheidsinvesteringen kennen dan weer wel een mooie volumegroei op jaarbasis van 6,8 % in 2014 en 6,4 % in het eerste kwartaal van 2015. De groei op jaarbasis valt evenwel stil in het tweede kwartaal van 2015. De groei in 2014 en in de twee eerste kwartalen van 2015 is in belangrijke mate toe te schrijven aan scholenbouw.

De *uitvoer van goederen en diensten* nam in 2014 met 3,7 % toe, wat een tikkeltje hoger was dan de groei van 3,6 % van de *invoer van goederen en diensten*. In de twee eerste kwartalen van 2015 is de situatie omgekeerd: de invoer (respectievelijk +6,9 % en +4,2 % in het eerste en tweede kwartaal van 2015 t.o.v. dezelfde kwartalen in 2014) stijgt sneller dan de uitvoer (respectievelijk +3,3 % en +3,5 % in het eerste en tweede kwartaal van 2015 t.o.v. dezelfde kwartalen in 2014), wat de handelsbalans negatief heeft beïnvloed in de eerste helft van 2015.

• **Vrees voor een deflatiespiraal ebt weg**

Zowel de huishoudens als de bedrijven hebben in 2014 en in de eerste helft van 2015 geprofiteerd van de lagere inflatie als gevolg van de verlaging van de BTW op elektriciteit van 21 % naar 6 % en van de forse daling van de olieprijs (zie hoofdstuk 1). De impact van de sterk dalende olieprijsen voor België is bijzonder groot omdat ons land voor zijn transport in grote mate afhankelijk is van de olie-import, al werd die impact gedeeltelijk gecompenseerd door de depreciatie van de euro. Dit heeft tot gevolg dat de inflatie uitkomt op slechts 0,3 % voor 2014, daar waar deze in 2014 1,1 % bedroeg. In de periode november 2014 tot en met maart 2015 was de inflatie zelfs negatief met gevaar op een deflatiespiraal, waarbij burgers en bedrijven hun aankopen uitstellen omdat de prijzen in de toekomst nog verder zouden dalen en ze in de toekomst dus goedkoper producten en diensten zouden kunnen aankopen. Vanaf mei 2015 schommelt de inflatie op jaarbasis in België rond 0,8 % à 0,9 % waardoor de vrees voor een deflatiespiraal stilaan wegebt.

• **Geleidelijk herstel van de arbeidsmarkt**

De Belgische arbeidsmarkt ontsnapte in 2014 niet aan de gevolgen van de economische crisis met een daling van de werkgelegenheid met 0,3 % ten opzichte van 2012. Niettemin herstelde de Belgische arbeidsmarkt zich in de zomer van 2014 en dit geleidelijke herstel bleef ook in 2014 voortduren. De binnenlandse werkgelegenheid steeg in 2014

met naar schatting 0,4 %, wat een toename met 17700 eenheden vertegenwoordigt (tabel 2). In de twee eerste kwartalen van 2015 wordt een toename van de binnenlandse werkgelegenheid verwacht van telkens 0,6 % (op jaarbasis). De jobcreatie wordt sinds 2014 veel minder ondersteund door de expansie van dienstenchequewerkgelegenheid dan de jaren ervoor. De regeringen Di Rupo en Michel hebben immers maatregelen genomen om de kosten van het dienstenchequesysteem onder controle te houden met een stijgende kostprijs voor de gebruiker als gevolg. Langs de andere kant kent de private sector wel een meer uitgesproken werkgelegenheids groei door onder andere de effecten van de loonmatiging waarbij de federale overheid maatregelen genomen hebben (bevriezing loonmassa gedurende twee jaar, indexsprong, ...) om de competitiviteit van de ondernemingen te bevorderen. Het doel hiervan is om de toename van de uurloonkosten te beperken ten opzichte van onze drie belangrijkste buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland. Zo is de loonkost per gewerkt uur in België in 2014 met slechts 0,8 % toegenomen ten opzichte van een toename van 2,1 % in onze drie belangrijkste buurlanden.

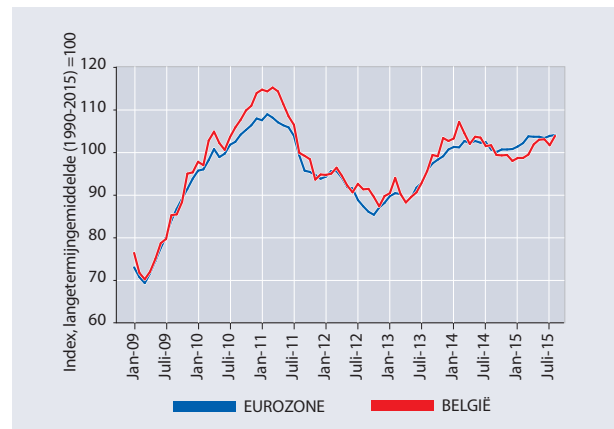
De structurele evoluties in de tewerkstelling die al sinds een aantal jaren zichtbaar zijn, zetten zich ook voort bij de sectoren, zowel in 2014 en als in de twee eerste kwartalen van 2015. De stijging van de werkgelegenheid is enkel te danken aan de dienstensector met in het bijzonder de naar omvang belangrijke bedrijfstakken «gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende activiteiten» en «menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening». De inkrimping van de tewerkstelling in de tak «publieke administratie» wordt vanaf het laatste kwartaal van 2014 zichtbaar en neemt sindsdien in omvang toe. Het gaat hierbij vooral om het niet vervangen van uittredende personeelsleden bij overheidsinstanties. In de «financiële activiteiten en verzekeringen» wordt nog steeds een netto banenverlies waargenomen, maar de afname wordt kleiner.

De werkloosheidsgraad steeg in 2014 in vergelijking met 2014 nog licht tot een historisch hoogtepunt van 8,6 % in het vierde kwartaal van 2014. Ook in de eerste twee kwartalen van 2015 blijft het werkloosheidspercentage op dit relatief hoog niveau hangen.

• Schuchter herstel in 2015 en 2016

Door het huidige schuchtere herstel van de Belgische en Europese economische activiteit, de negatief bijgestelde groeivoorzichten wegens de groeivertraging in de opkomende landen en de blijvende onduidelijkheid over de impact van de hervormingen van de federale overheid (oa. tax shift), blijven ondernemers en consumenten voorzichtig in prognoses over het toekomstige verloop van hun situatie en van de economische activiteit in het algemeen. Er is

GRAFIEK 4: Economische vertrouwensindex in de eurozone en België (seizoensgezuiverde gegevens)

Bron: Eurostat

dan ook sprake van een gemengd patroon in de economische vertrouwensindex (grafiek 4) die in het tweede kwartaal van 2015 wel iets boven zijn langetermijngemiddelde is uitgekomen. Het vertrouwen van de Belgische ondernemingen en consumenten lag erg dicht bij het vertrouwen van de ondernemingen en consumenten in de eurozone.

De meest recente prognoses van het Federaal Planbureau van september 2015 bevestigen deze verbetering van de vertrouwensindex. De prognoses geven aan dat België net als de eurozone zich geleidelijk herstelt. Het Federaal Planbureau besluit inderdaad dat voor heel 2015 de economische activiteit op jaarbasis een tikkeltje sneller zal groeien dan in 2014, namelijk 1,2 % (tegenover 1,1 % in 2014). Het Federaal Planbureau voorspelt voor 2016 een groeipercentage van 1,3 % voor België. Deze groei werd licht neerwaarts herzien ten opzichte van hun voorspelling in mei 2015 door een meer uitgesproken groeivertraging van de opkomende landen.

Net als in 2014 zullen voor gans 2015 de *particuliere uitgaven* een drijvende kracht blijven voor de groei van het bbp met een stijging die volgens het Federaal Planbureau zal uitkomen op 1,9 % op jaarbasis. In 2016 zal de toename minder uitgesproken zijn (0,6 %). Het reëel beschikbaar gezinsinkomen wordt in heel 2015 en 2016 verder ondersteund door de lichte toename van de werkgelegenheid, maar wordt tegelijkertijd blijvend afgeremd door het beleid van loonmatiging. Vooral de lage energieprijzen zorgen ervoor dat de toename van het reëel beschikbaar inkomen in heel 2015 1,1 % zal bedragen, wat wel afzwakt in 2016 naar 0,5 %, mede omdat vanaf dan de gevolgen van de indexsprong pas echt voelbaar zullen worden. De particuliere consumptie zou zowel in heel 2015 als 2016 nog sterker toenemen dan het beschikbare inkomen, wat erop wijst dat gezinnen zullen ontsparen en hierdoor een belangrijke

bijdrage leveren tot de economische groei. Deze prognoses houden wel nog geen rekening met de BTW-verhoging naar 21 % op elektriciteit waardoor de groeicijfers naar beneden kunnen worden herzien in de komende maanden.

Ook de groei van de *bedrijfsinvesteringen* zal zich over gans 2015 doorzetten met een groeipercentage op jaarbasis van 2,8 %. In de loop van 2015 zal de groei echter afnemen om dan in 2016 uit te komen op een verwachte daling van -0,8 %.

De volumegroei van de *overheidsconsumptie* blijft in tegenstelling tot de bovenstaande bestedingscategorieën eerder laag, met groeipercentages op jaarbasis van 0,3 % in gans 2015 en 0,7 % in 2016. De heropleving van de overheidsinvesteringen in heel 2015 met een groei van 7,2 % stopt in 2016 waarvoor het Federaal Planbureau een nulgroei voorspelt. Het lage niveau van beide bestedingscategorieën in 2016 is uiteraard gelinkt aan de sanering van de overheidsfinanciën.

De *uitvoer van goederen en diensten* zal volgens het Federaal Planbureau in heel 2015 met naar schatting 3,4 % toenemen, wat lager is dan de groei van de *invoer* met 4,2 %. In 2016 versnelt de groei van de uitvoer tot 4,2 % en zwakt de groei van de invoer af tot 3,3 %.

De inflatie zal in heel 2015 naar verwachting stijgen tot 0,5 %. De toename van de inflatie in 2015 is voorname-

lijk te wijten aan de herinvoering van het BTW-percentage van 21 % voor elektriciteit vanaf september 2015, wat sterker doorweegt dan de daling van de olieprijs sinds 2014. Voor 2016 zou volgens het Federaal Planbureau de inflatie uitkomen op 1,5 % omdat de impact van de BTW-verhoging op elektriciteit dan tot en met augustus zal doorwerken in de inflatie. Hiermee lijkt het scenario van een deflatiespiraal toch heel wat minder aannemelijk dan tijdens de opmaak van de vorige versie van de Conjunctuurbarometer.

Het herstel van de arbeidsmarkt zal zich ook in 2015 en 2016 voortzetten met een stijging van de binnenlandse werkgelegenheid met respectievelijk 0,6 % en 0,7 % wat volgens het Federaal Planbureau een netto-toename van in totaal 62000 jobs kan opleveren. Ondanks de loonmatiging die oa. door de indexsprong en het uitblijven van de automatische loonindexering als gevolg van lage inflatie zal aanhouden in 2015 en 2016, zijn bedrijven nog steeds niet geneigd om op grote schaal personeel aan te werven. Hierdoor zal de werkloosheidsgraad in 2015 nog hoog blijven, ook door het verdwijnen van het statuut van oudere werkloze die vrijgesteld is van het zoeken naar werk en van de heropname van deze groep in de cijfers van de actieve bevolking. De werkloosheidsgraad zal pas tekenen van herstel vertonen in 2016 met een daling naar 8,3 % (tabel 2).

2. De Brusselse conjunctuur

2.1 Economische activiteit

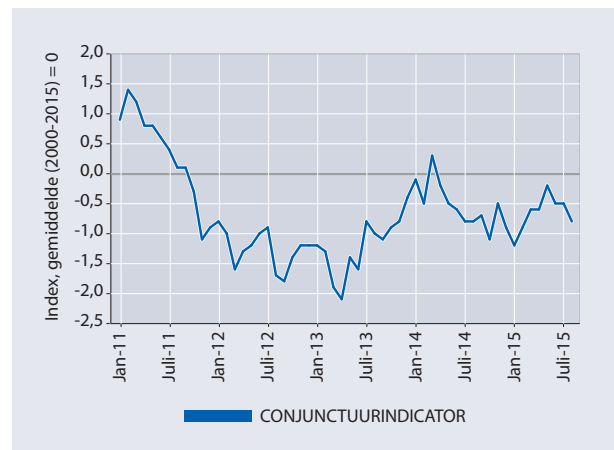
A. Analyse van de recente conjunctuur

De synthetische conjunctuurindicator van de Brusselse economische activiteit¹⁰ van het Gewest (grafiek 5) ontwikkeld door het BISA steunt op maandelijkse statistieken uit de conjunctuurenquête van de NBB. Deze indicator vat de conjuncturele bewegingen samen van alle sectoren die aan bod komen in de enquête, geeft in een oogopslag de conjuncturele evolutie in Brussel weer en heeft een hoge voor-spelwaarde van de groei van het Brusselse bbp.

De analyse van de synthetische conjunctuurindicator toont dat de conjuncturele situatie sterk verbeterd is in de laatste drie kwartalen van 2013, na de algemene verslechtering in 2012 en het dieptepunt begin 2013. Deze verbetering weerspiegelt zich in de lichtjes positieve groei van de Brusselse toegevoegde waarde in volume, geraamd op basis van de jongste voorlopige gegevens van de regionale rekeningen (+0,4 % in 2013). Deze gegevens werden gedetailleerd bestudeerd in de vorige editie van de Barometer. Uit deze analyse bleek dat de grootste positieve bijdrage aan de groei van de toegevoegde waarde in 2014 vooral kwam van de voor Brussel belangrijke tak «gespecialiseerde en ondersteunende diensten» terwijl een andere belangrijke bedrijfstak «financiële activiteiten en verzekeringen» negatief heeft bijgedragen aan de beperkte groei van de toegevoegde waarde.

Volgens de curve van de synthetische conjunctuurindicator zou de heroplevende conjunctuur een piek hebben gekend in het eerste kwartaal 2014. De evolutie die de conjunctuur in Brussel doormaakt is in lijn met de opwaartse evolutie die ook het Belgische bbp en het bbp van de eurozone in deze periode heeft gemaakt. De verbetering zou echter van korte duur zijn geweest vermits de Brusselse conjunctuur vanaf maart 2014 afneemt. Deze verslechtering kan verklaard worden door onzekerheden over de impact van de saneringsoperaties die er in de verschillende regeringen in het land zouden moeten worden doorgevoerd. Daarnaast bleef ook een overtuigend herstel in de eurozone uit en was de Griekse schuldencrisis in de laatste maanden van 2014 belangrijk voorpaginanieuws. Buiten de eurozone sijpelden ook de eerste berichten binnen van groeivertragingen in de opkomende landen. Het Federaal Planbureau stelde dan ook rond deze periode zowel voor 2014 als 2015 haar groeiprognoses voor België naar beneden bij (hoofdstuk 1). Hoewel de waarden van de indicator zich onder de gemiddelde langetermijnindex bevinden, zijn ze in het jaar 2014

GRAFIEK 5: Synthetische conjunctuurindicator

Bron: BISA

gemiddeld hoger dan deze van 2013. Deze vaststellingen, in combinatie met de conclusies van het vorige hoofdstuk, getuigen van een bescheiden herstel van de economische activiteit in 2014.

Voor de eerste zes maanden van 2015 toont de synthetische conjunctuurindicator een gemengde evolutie, met een verbetering in het eerste kwartaal, gevolgd door een achteruitgang in het tweede kwartaal. Globaal gezien sluit het peil van de indicator in het Brussels Gewest in de eerste jaar-helft 2015 nauw aan bij deze van het vorige jaar. Deze evolutie lijkt er op te wijzen dat we eerder afstevenden op een stagnatie van de groei van de economische activiteit dan op een sterke versnelling van de heropleving die in 2014 werd opgetekend. Dit resultaat stemt overeen met de nationale prognoses. De gunstige factoren (daling van de olieprijs, soepel monetair beleid, wereldgroei die standhoudt...) zouden gecompenseerd worden door elementen die een negatieve rol spelen (meer bepaald een structuur die wordt gekenmerkt door een relatief hoog gewicht van bedrijfstakken die minder conjunctuurgevoelig zijn). De volgende analyse van de belangrijkste bedrijfstakken bevestigt trouwens een gemengde evolutie in de eerste helft van 2015. De omzetgegevens wijzen op een stagnatie van de activiteit in bepaalde bedrijfstakken («vervoer en opslag», «informatie en communicatie»), terwijl de situatie van andere bedrijfstakken verslechterde («industrie», «groothandel») of daarentegen gunstig evolueerde («kleinhandel», «andere niet-financiële diensten aan ondernemingen»).

¹⁰ Zie glossarium.

B. Analyse per bedrijfstak

De instrumenten voor de analyse van de conjunctuur die in dit hoofdstuk worden gebruikt, maken het mogelijk om de impact te meten van de lange stagnatieperiode die het Gewest, België en de eurozone hebben doorgemaakt in de laatste jaren. De lange duur van eerder negatieve conjunctuurcycli blijven immers wegen op de langetermijnprognoses. Voor sommige bedrijfstakken worden die prognoses aanzienlijk verlaagd op basis van de gebruikte econometrische schattingsmethoden. Aangezien de historische basisgegevens niet veranderen, zien sommige grafieken die de evolutie van de conjunctuurcyclus weergeven er ietwat anders uit voor het verleden. Dit statistische fenomeen weerspiegelt het verlies van economisch potentieel als gevolg van een langdurige zwakke groei, via de impact op de investeringen en de arbeidsmarkt. Vanuit economisch oogpunt is het niet redelijk om een constante trendmatige groei van de productie en de toegevoegde waarde te verwachten na een langdurige periode van lage investeringen en een stagnerende arbeidsmarkt, omdat de economische draagkracht voor productie is afgebrokkeld. De progressieve herziening van de tendensen is dus gerechtvaardigd, met alle gevolgen van dien voor de vooruitzichten die voortvloeien uit de hieronder voorgestelde conjunctuuranalyses.

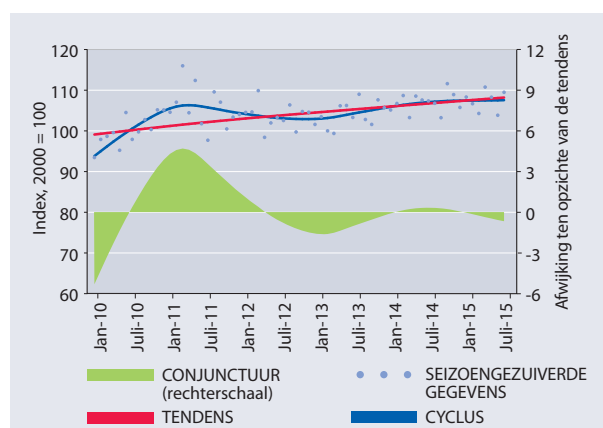
• Industriële productie en rechtstreeks verbonden diensten

Industrie

Vanaf juli 2010 tot april 2012 bevond de nationale industriële productie volgens de PRODCOM-enquête (grafiek 6) zich in een positieve conjunctuursituatie, maar trad wel vanaf april 2011 de recessiefase op met een cyclus die steeds dichter het niveau van de langetermijntrend opzocht om uiteindelijk in het voorjaar van 2012 in een negatieve conjunctuurfase terecht te komen. Vanaf begin 2014 kwam de Belgische industrie wel weer terecht in een expansiefase maar de voorbije twee jaar wordt de Belgische industrie gekenmerkt door cycli die amper afwijken van de langetermijntrend. Deze beperkte dynamiek hoeft niet te verwonderen omdat ook de wereldeconomie en de economie van de eurozone in de voorbije twee jaar een beperkte dynamiek vertoonden. De industriële sectoren zijn immers meer dan de dienstensectoren afhankelijk van de internationale handel en het economische sentiment in de rest van de wereld. Ook de nationale vraag stond op een laag niveau doordat het consumentenvertrouwen gedurende de periode 2011-2015 quasi continu negatief was.

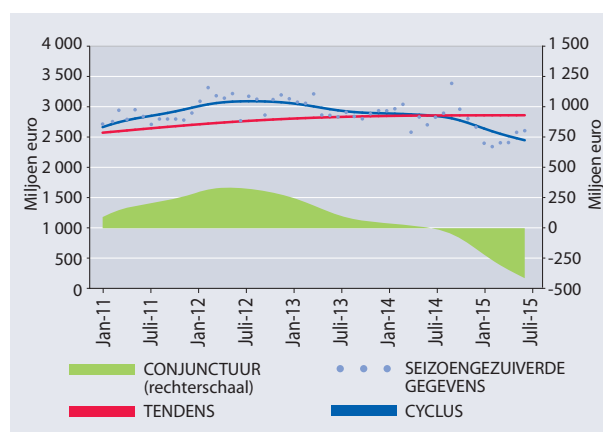
Wel blijft de langetermijntrend van de Belgische industriële productie nog steeds opwaarts, vermits het niveau van de langetermijntrend in mei 2015 bijna 7 % hoger lag dan in januari 2011. Ten opzichte van de periode 2000-

GRAFIEK 6: **Conjuncturele evolutie van de nationale index van de industriële productie**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BLSA

GRAFIEK 7: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BLSA

2008 ligt deze groei van ongeveer 2 % (uitgedrukt op jaarbasis in de periode 2011 – mei 2015) wel flink lager vermits er in die periode gemiddeld een jaarlijkse toename van het niveau van de langetermijntrend van meer dan 4 % werden opgetekend.

Hoewel de industrie in totaal weinig dynamiek vertoont, vinden er wel meer uitgesproken bewegingen plaats in de verschillende subtakken van de industrie. In tegenstelling tot de voorbije twee jaren, is de productie van *consumptiegoederen* niet langer de stuwende kracht achter de industriële productie. In het tweede kwartaal van 2015 kent deze tak een negatief groeiritme van -5,1 % op jaarbasis. Ondanks deze daling ligt de productie van consumptiegoederen in het tweede kwartaal van 2015 wel nog steeds 8,9 % boven het niveau van het tweede kwartaal van 2011. De productie van *investeringsgoederen* kent in het tweede

kwartaal van 2015 een groei op jaarbasis van 1,8 %, wat wel een vertraging is ten opzichte van het tweede kwartaal van 2014 wanneer er een groei op jaarbasis van 4,7 % werd opgetekend. Ten opzichte van het tweede kwartaal van 2011 ligt de productie van investeringsgoederen 1,8 % hoger. In het tweede kwartaal van 2015 is de productie van *intermediaire goederen* de stuwende kracht achter de industriële productie met een groei op jaarbasis van 2,9 %, nadat het wel in 2014 in hetzelfde kwartaal een verlies van 3,4 % op jaarbasis liet optekenen. Ten opzichte van het tweede kwartaal van 2011 ligt het productieniveau in 2015 wel nog steeds 7,3 % lager.

De omzet van de Brusselse industrie op basis van de btw-statistieken (grafiek 7) geeft ten opzichte van de nationale productie-index toch wel een verschillend patroon. Tot en met de zomer van 2014 werd de omzet gekenmerkt door een positieve conjunctuursituatie, zij het wel met een geleidelijke afname van de groei ten opzichte van de langetermijntrend sinds 2013. Deze trend is opwaarts gericht met een niveau van langetermijntrend die in mei 2015 meer dan 11 % hoger lag dan in januari 2011.

Vanaf juni 2014 komt de Brusselse industrie in een negatieve conjunctuursituatie terecht met een scherp verslechterende negatieve cyclus. Hiermee worden de verontrustende cijfers die ook al in de vorige editie van de Conjunctuurbarometer voorspeld waren bevestigd. Toch moet deze neerwaartse evolutie deels genuanceerd worden omdat prijseffecten een belangrijke verklarende factor zijn in de bewegingen die de omzet maakt. Binnen de Brusselse industrie neemt de bedrijfstak van «vervaardiging van cokes en van geraffineerde aardolieproducten» een zeer belangrijk aandeel in de omzet. De dalende noteringen van aardolieproducten hebben de omzet van deze bedrijfstak en dus van de Brusselse industrie negatief beïnvloed. Daarbij komt nog dat de prijzen van andere grondstoffen voor bijvoorbeeld de voedingsindustrie of de metaalverwerkende industrie sinds 2014 gezakt zijn wat een negatieve invloed heeft op de omzet van de bedrijven.

Een vergelijking tussen de Belgische industriële productie en de omzet binnen de Brusselse grote industriële takken toont verschillende evoluties, wat te verklaren kan zijn door de verschillende structuur van de Brusselse en nationale industrie. Gegeven het beperkte belang van de Brusselse industrie met per bedrijfstak een beperkt aantal (soms grote) bedrijven, kunnen evoluties binnen één bedrijfstak of één bedrijf snel een bepalende invloed uitoefenen op de omzet van de totale industrie, veel meer dan dit is op Belgisch vlak waar deze fluctuaties veel meer uitgevlakt worden door het meer aggregatief karakter van de tijdreeksen. De omzet voor de drie beschikbare laatste maanden – van april tot juni 2015 – vertoont voor de *intermediaire goederen* een nog scherpere groei van 18,1 % op jaarbasis (ten opzichte van een groei 2,9 % op

jaarbasis op basis van de nationale productie). Hiermee zet deze bedrijfstak de sterke groei op jaarbasis in alle vijf voorgaande kwartalen voort. De omzet voor de *investeringsgoederen* kent een groei van 3,6 % op jaarbasis die in lijn ligt met de groei van 1,8 % op jaarbasis op basis van de nationale productie. De vijf voorgaande kwartalen kende de Brusselse omzet van de investeringsgoederen nog een daling op jaarbasis van gemiddeld 10,4 %. Voor de *consumptiegoederen* wordt er in tegenstelling tot de daling van 5,1 % bij de productie wel een omzettoename genoteerd van 3,3 %, waarmee de scherpe omzetverliezen in de voorgaande kwartalen een halt werden toegeeroepen (gemiddeld -14,6 % in de vijf voorgaande kwartalen). Het feit dat de omzet in de 3 grote bedrijfstakken (de sector van de olieraffinaderij valt niet onder één van deze drie sectoren) in het laatste kwartaal stijgt en dat er telkens betere prestaties worden opgetekend dan voor de nationale productie, kan wijzen op een herstel binnen de Brusselse industrie die sneller gaat dan deze in de nationale industrie, maar dit zal in de komende maanden moeten bevestigd worden.

Bouwsector

De bouwnijverheid in Brussel kent een relatief steile opwaartse trend met een niveau van langetermijntrend van de omzet die in mei 2015 34 % hoger lag dan in januari 2011. De conjunctuursituatie binnen de bouwnijverheid werd vanaf september 2014 positief en deze heropleving zette zich ook in 2014 voort (grafiek 8). Deze positieve conjunctuursituatie hangt waarschijnlijk samen met de historisch lage hypothecaire rentes waardoor bouwen en verbouwen voor meer mensen haalbaarder wordt, maar ook met de klimatologische bonus in 2014 waarbij er veel minder werkverletdagen waren dan in 2013. Wel bleef in vergelijking met de ramingen van de omzetevolutie in de vorige Conjunctuurbarometer de positieve conjunctuursituatie een langere tijd aanhouden. Volgens de meest recente ramingen komt in maart 2015 de cyclus in de Brusselse bouwnijverheid onder het niveau van de langetermijntrend te liggen en wordt hiermee een negatieve conjunctuursituatie ingegaan.

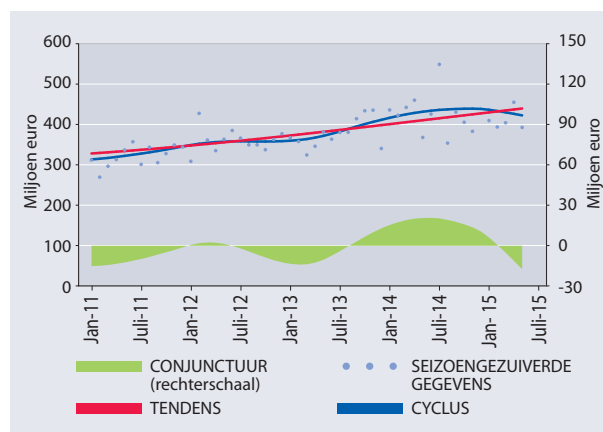
De resultaten van de enquêtes met betrekking tot de beoordeling van het orderboekjes (grafiek 9) tonen dat in de eerste 4 maanden van 2015 de verwachtingen van de ondernemers stabiel onder het langetermijngemiddelde bleven en dat de korte heropleving naar de zomer toe niet volgehouden kon worden. Het is op dit moment onzeker hoe de conjunctuursituatie voor de Brusselse bouwnijverheid zal evolueren. Langs de ene kant wordt er een versnelling verwacht van renovatiewerken aan woningen tussen 5 en 10 jaar oud (uit anticipatie voor de BTW-verhoging naar 21 % i.p.v. 6 % vanaf 1 januari 2016), maar anderzijds groeit ook het probleem van de betaalbaarheid van nieuwbouw door de invoering van strengere energie-eisen van nieuwbouwwoningen die vanaf januari 2015

van kracht zijn (met de passiefhuisstandaard in Brussel). Daarnaast verwacht de Confederatie Bouw ook dat de investeringen in kantoorgebouwen, handelspanden en wegenwerken net als in 2014 verder zal blijven dalen en dat de spoorwerken een vrij aanzienlijke inkrimping zullen kennen door een verminderde NMBS-dotatie.

Transport en opslag

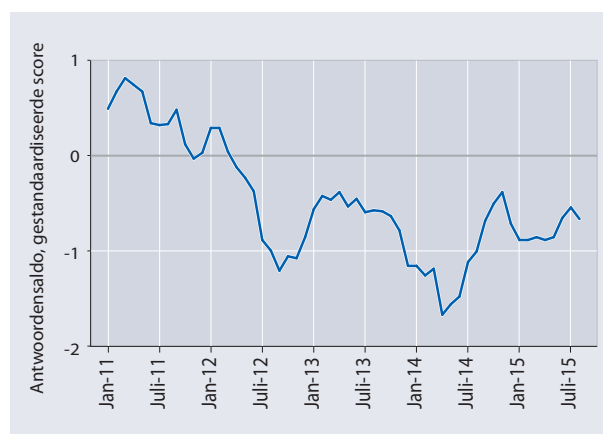
Traditioneel volgt deze bedrijfstak de evolutie van omzet in de industrie en is deze bedrijfstak bijgevolg conjunctuurgevoelig. Deze tak kent een relatief vlakke trendlijn die vanaf midden 2014 neerwaarts gericht wordt. Wel ligt het niveau van langetermijntrend in mei 2015 nog een kleine 4 % hoger dan in januari 2011 (grafiek 10). De activiteit binnen deze tak bevond zich tot de zomer van 2014 in een positieve conjunctuurfase, met een piek in de zomer van 2012, waarna een recessiefase begon die zich doorzette tot de zomer van 2014. Sindsdien stabiliseert de negatieve conjunctuurfase zich en blijft de omzet in de bedrijfstak «transport en opslag» nagenoeg status quo. Het hoeft niet te verwonderen dat er in tegenstelling tot de industrie geen conjunctuurverslechtering optreedt omdat de verslechtering in de industrie zoals eerder vermeld in grote mate beïnvloed werd door neerwaartse prijseffecten in een specifieke sector van de industrie («raffinage van aardolieproducten») waarbij volumes niet aangetast werden. Langs de andere kant zijn er ook weinig elementen die een conjunctuurverbetering zouden kunnen doen inleiden vermits de groei van de internationale handel door de groeiperikelen in de opkomende landen de laatste maanden meer dan verwacht afgeremd wordt. Hierdoor zal de negatieve conjunctuursituatie ook nog in 2016 kunnen aanhouden. Sowieso worden door deze aanhoudende status quo het toekomstperspectief voor deze bedrijfstak steeds meer bevestigd. De bedrijfstak «transport en opslag» moet steeds meer opboksen tegen de uitbreiding van het stedelijk weefsel in en rond het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de verhoogde huisvestingsbehoeften door de voorspelde bevolkingsgroei in de komende jaren. De toenemende congestie die hiermee gepaard gaat, doet logistieke bedrijven die grote landoppervlakte vereisen uitwijken naar goedkopere perifere zones. Bovendien zal de invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2016 door een driedubbele heffing op gemeentewegen een stuk hoger liggen dan in de andere gewesten wat een bijkomende rem zal betekenen voor deze bedrijfstak. Bovenstaande elementen zullen uiteraard ook de vestigingsvoorwaarden voor industriële bedrijven negatief beïnvloeden wat een bijkomende druk zal zetten op deze bedrijfstak.

GRAFIEK 8: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

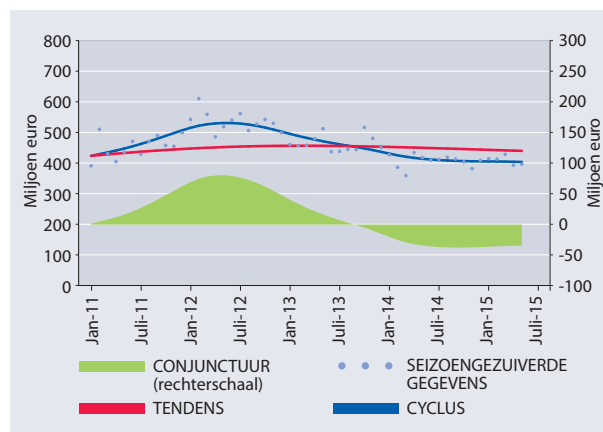
GRAFIEK 9: **Evaluatie van de orderboekjes in de bouw in België***

Bron: NBB, berekeningen BISA

* Enquête resultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

GRAFIEK 10: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en opslag, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

Groothandel

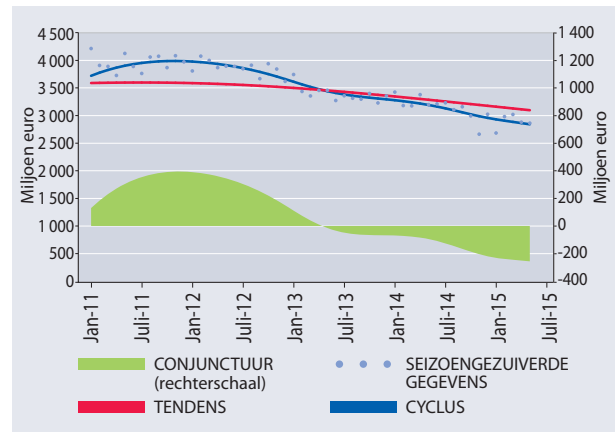
In parallel met de hierboven beschreven bedrijfstak «transport en opslag» hangt de evolutie van de groothandel (grafiek 11) nauw samen met de conjuncturevolutie van de industriële productie. Wel kende de groothandel in de periode 2011-2012 een meer uitgesproken positieve conjunctuursituatie maar de recessiefase resulteerde wel al in mei 2014 in een negatieve conjunctuursituatie. Vanaf de lente van 2014 begon de cyclus steeds verder af te wijken van de langetermijntrend om dan in 2015 nog wel verder te dalen, zij het minder snel. In tegenstelling tot de bedrijfstak «transport en opslag» is de langetermijntrend negatief geïnclineerd. Zo lag in mei 2015 het niveau van langetermijntrend bijna 14 % lager dan in januari 2011. Het gebrek aan een sterke industriële basis in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in combinatie met de eerder vermelde concurrentie vanuit de woonmarkt, maakt dat de perspectieven voor de groothandel in Brussel negatief zijn.

Dit sentiment wordt bevestigd door de laatste resultaten met betrekking tot de vraagvooruitzichten in de handel (voor de komende drie maanden) van Brusselse ondernemers (grafiek 12). Deze zijn nog steeds in verval sinds het verschijnen van de laatste Conjunctuurbarometer. Terwijl tot de zomer van 2014 de vooruitzichten voor de Belgische en Brusselse handel steeds in dezelfde richting evolueerden met een iets grotere volatiliteit voor de Belgische handel, ontkoppelden de evoluties zich het laatste halfjaar. Langzaamaan verbeteren de vraagvooruitzichten van de Belgische ondernemers in de handel zich door een lage euro/dollarkoers en de eerste effecten van de loonkostmatiging van de federale overheid. Toch kunnen de Brusselse groothandelsbedrijven schijnbaar niet profiteren van deze verbeterde omgevingsfactoren en geven ze te kennen dat de vraagvooruitzichten verder verslechteren. Door het gebrek aan veerkracht lijkt de kans op een positieve conjunctuursituatie in de tweede helft van 2015 gering.

• Geavanceerde productiediensten

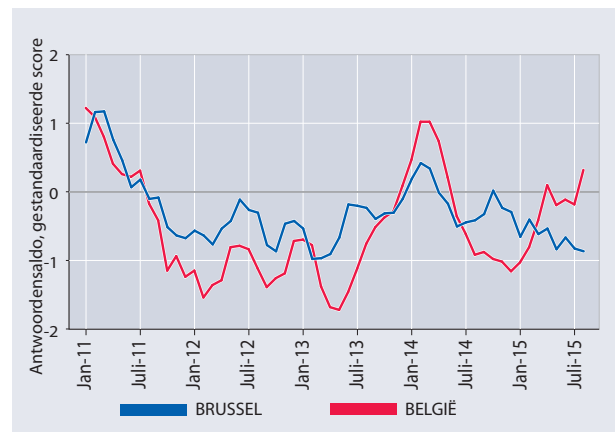
Zoals beschreven in de Conjunctuurbarometer van april 2015 vertegenwoordigt de sector van de geavanceerde productiediensten¹¹ een belangrijk deel van de Brusselse toegevoegde waarde (45 % in 2014 tegenover 30 % in Vlaanderen en 27 % in Wallonië), en dit omwille van de administratieve specialisatie en de aanwezigheid van verschillende overheidsinstanties in de hoofdstad. De gewestelijke economische activiteit is dus iets sterker uitgesproken door de ontwikkelingen binnen die bedrijfstak.

GRAFIEK 11: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 12: **Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel***

Bron: NBB, berekeningen BISA

* Enquêteresultaten, antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Omdat ze minder afhankelijk zijn van de industriële productie, zijn de diensten-gerelateerde bedrijfstakken minder conjunctuurgevoelig. Toch ontsnappen ook deze bedrijfstakken niet aan conjunctuurschommelingen, zeker indien er grote schokken optreden zoals de financiële crisis van 2009 of indien er lange perioden optreden van zwakke of zelfs negatieve economische groei zoals we die in de voorbije vier jaar hebben gekend.

¹¹ Raadpleeg het glossarium voor de definitie van geavanceerde productiediensten.

Informatie en communicatie

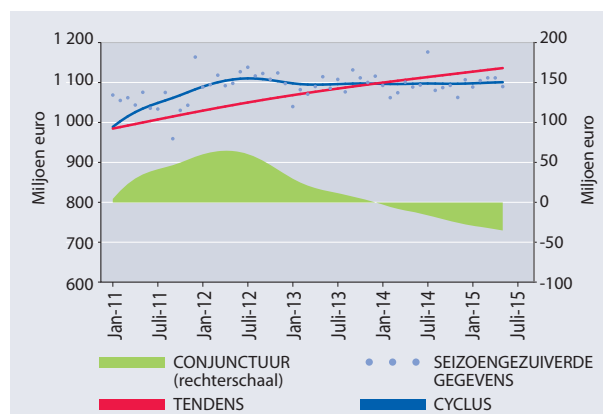
Deze tak omvat de activiteiten verbonden aan de informatie- en communicatietechnologieën. Ze kent – in vergelijking met de andere bestudeerde bedrijfstakken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – een relatief steile opwaartse trend met een niveau van langetermijntrend die in mei 2015 meer dan 15 % hoger lag dan in januari 2011. De omzet van deze bedrijfstak (grafiek 13) bevond zich tot eind 2014 in een positieve conjunctuurfase maar zette reeds in de zomer van 2012 zijn recessiefase in die verder is blijven duren tot de meest recente observatie. Hierdoor wordt de negatieve conjunctuurfase meer uitgesproken waardoor de langetermijntrend stilaan vlakker wordt. Wel blijft de cyclus van de tak van «informatie en communicatietechnologieën» sinds begin 2014 erg vlak wat op een stilstand wijst. Hoewel dit een bedrijfstak is die weinig conjunctuurgevoelig is, kan de beperkte dynamiek een meer langetermijnkarakter krijgen. De economische crisis die het meest uitgesproken was in Europa, heeft een nefaste invloed gehad op investeringen van bedrijven om het productieproces te optimaliseren door bijvoorbeeld automatiseringen, robotica, autonome digitale informatieverwerking en gedecentraliseerde netwerken. Tot op vandaag aarzelen industriële en dienstondernemingen om grootschalige investeringen door te voeren waardoor de tak van de «informatie- en communicatietechnologieën» die een bouwsteen vormt binnen deze technologische innovaties, blijvend de gevolgen hiervan voelt. Zolang het schuchter herstel aanhoudt, zullen bedrijven blijven aarzelen om innovaties door te voeren en zullen ze in eerste instantie de beschikbare productiecapaciteit beter benutten om aan de toegenomen vraag te kunnen voldoen. De kans is dan ook eerder gering dat, ook rekening houdend met dalende omzetcycli in heel wat bedrijfstakken van de Brusselse economie, in het komende halfjaar de negatieve conjunctuursituatie significant zal verbeteren in deze bedrijfstak.

Andere niet-financiële diensten aan ondernemingen

Deze bedrijfstak groepeert de «administratieve en ondersteunende activiteiten». Deze bedrijfstak neemt door de status van Brussel als administratief en politiek centrum het belangrijkste aandeel in in de toegevoegde waarde van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (13,7 % in 2013¹²).

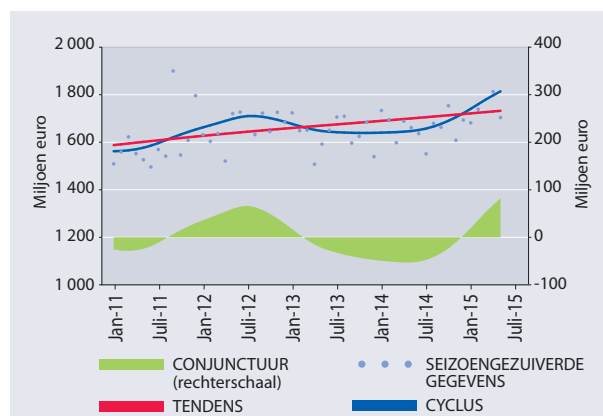
Deze bedrijfstak is net als de meeste dienstensectoren beperkt cyclisch van aard, met omzetcijfers die dicht schommelen rond de langetermijntrend (grafiek 14). Deze bedrijfstak kent een relatief steile opwaartse trend met een niveau van langetermijntrend die in mei 2015 meer dan 13 % hoger lag dan in januari 2011. Sinds maart 2014 ligt de totale omzet wel gedurende bijna twee jaar onder de langetermijntrend om dan vanaf december 2014 in een positieve conjunctuursituatie terecht te komen. In tegenstelling tot de eerder beschreven bedrijfstakken binnen het

GRAFIEK 13: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Informatie en communicatie, BHG**

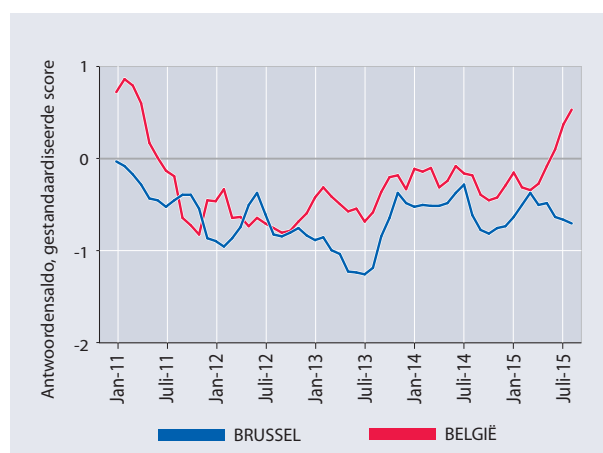
Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 14: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 15: **Activiteitsvooruitzichten bij de diensten aan ondernemingen***

Bron: NBB, berekeningen BISA

* Enquêteresultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

¹² Meest recente gegevens beschikbaar bij de opmaak van deze Conjunctuurbarometer.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest bevindt de bedrijfstak van de «administratieve en ondersteunende activiteiten» zich in de eerste twee kwartalen van 2015 in een expansiefase. Gelet op de diversiteit van de activiteiten binnen deze sector is het moeilijk om een significante oorzaak aan te duiden.

De gunstige omzetevolutie binnen de bedrijfstak «administratieve en ondersteunende activiteiten» zou zich in de komende maanden niet kunnen voorzetten gezien de laatste resultaten met betrekking tot de activiteitsvooruitzichten in diensten aan ondernemingen op basis van enquêtes bij ondernemingen. (grafiek 15). De meest recente resultaten van deze enquête vertonen immers voor Brussel een verontrustend negatieve evolutie van het ondernemersvertrouwen voor wat betreft toekomstige activiteitsperspectieven. Net als bij het ondernemersvertrouwen in de bedrijfstak «handel», gaat het vertrouwen van de Brusselse bedrijven erop achteruit in tegenstelling tot de Belgische ondernemingen.

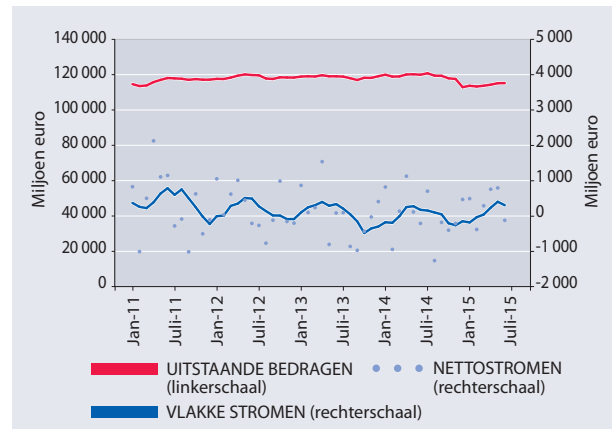
Financiële diensten

Wat de financiële diensten betreft bekleedt Brussel een bijzondere plaats binnen België. De concentratie van financiële diensten is er niet enkel hoger, ze is ook van een andere aard. De aanwezigheid van centrale of regionale zetels van grote (multinationale) bedrijven leidt tot een sterkere activiteit van wholesale- en investeringsbanken, die sterk verschilt van de handels- en detailactiviteit op de rest van het Belgisch grondgebied.

Deze sector valt dan ook moeilijker kwantitatief te vatten omdat dit soort diensten globaal genomen niet is onderworpen aan de btw. De activiteiten van deze sector komen evenmin aan bod in de conjunctuurenquêtes van de NBB. We hebben dus moeten teruggrijpen naar alternatieve indicatoren om de bemiddelingsmarge te beoordelen, een van de bepalende determinanten voor de toegevoegde waarde van deze sector. Die marge schommelt volgens het volume van uitstaande kredieten¹³ (grafiek 16), van het renteverval tussen leningen op middellange of lange termijn (hier vertegenwoordigd door de rente op de staatsleningen op 10 jaar) en van de interbancaire financiering op korte termijn (Euribor op 3 maanden) (grafiek 17). Ook het niveau van de rentevoeten voor obligaties is een belangrijke indicator om het operationele klimaat voor verzekeringsbedrijven (en in het bijzonder voor levensverzekeringen) te beoordelen.

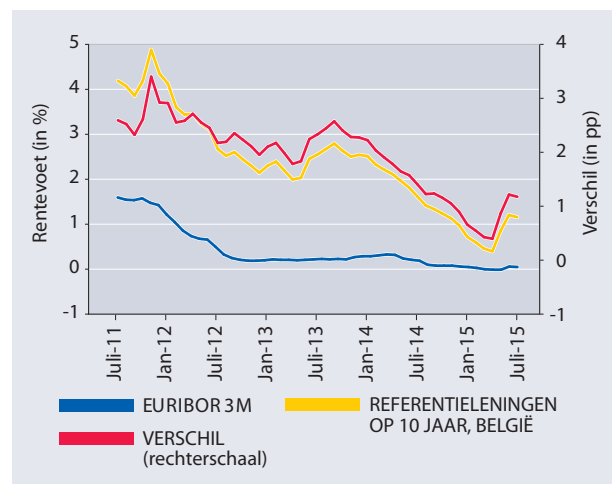
Ten opzichte van de vorige Conjunctuurbarometer is het klimaat voor financiële activiteiten nog enkele maanden verder verzwakt. Als gevolg van een verdere daling van de langetermijnrente op 10 jaar, in combinatie met de nog

GRAFIEK 16: **Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen in België**

Bron: NBB, berekeningen BISA

GRAFIEK 17: **Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge**

Bron: NBB, berekeningen BISA

steeds lage inflatieverwachtingen, bedroeg de intermediaatiemarge in april 2015 nog slechts 0,4 % daar waar deze in september 2014 nog 2,6 % bedroeg. Vanaf april is de intermediaatiemarge licht gestegen tot 1,2 % onder invloed van het opkoopprogramma van de Europese Centrale Bank¹⁴. Dit kwam door een combinatie van een Euribor 3 maand die negatief geworden is¹⁵ en een stijging van de rente van de referentieleningen op 10 jaar. Door de negatieve Euribor verdienen banken in feite geld door niet meer aan elkaar uit te lenen. Toch blijven dit historisch gezien erg lage intermediaatiemarges. Als mogelijke compensatiestrategie om toch hun resultaten te handhaven, kunnen financiële instellingen trachten om de uitgeleende bedragen te verhogen waardoor ook hun balanstotaal toeneemt. Een

^{13,14} Zie glossarium.

¹⁵ Bij een negatieve Euribor verdienen banken in feite geld door niet meer aan elkaar uit te lenen waardoor het betalingsverkeer in gevaar kan komen. De Euribor rentevoet hangt samen met de rente die de ECB aanrekenet voor banken die overtollig geld bij de centrale bank willen stallen. Ook deze rentevoet is negatief op dit ogenblik (-0,2 % in september 2015).

noodzakelijke voorwaarde om deze compensatiestrategie te laten lukken is dat er een voldoende vraag naar kredieten is. Aan deze voorwaarde wordt er op dit moment nog niet voldaan omwille van een lage kredietvraag vanwege de ondernemingen in een klimaat van beperkte economische heropleving. Er is inderdaad een trendmatige daling van de netto kredietstromen sinds 2011 en eind 2014 kromp de kredietportefeuille van de banken verder als gevolg van een conjuncturele dip. Dit negatieve klimaat zal naar verwachting nog enige tijd blijven aanhouden door een combinatie van een blijvend soepel monetair beleid, erg beperkte economische groei, lage inflatie, ...

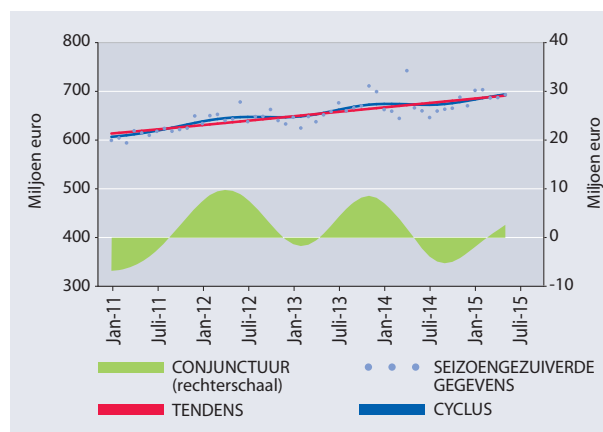
• Diensten aan personen

De diensten waar het hier over gaat zijn doorgaans weinig conjunctuurgevoelig, net zoals de geavanceerde productiediensten voor ondernemingen. De redenen daarvoor lopen wel uiteen. In dit geval hangt de activiteit hoofdzakelijk af van het consumptiegedrag van de gezinnen en niet van dat van de bedrijven. Omdat gezinnen de neiging hebben om hun consumptiepatroon af te vlakken, zijn de conjunctuurevoluties van deze activiteiten doorgaans minder uitgesproken.

Kleinhandel

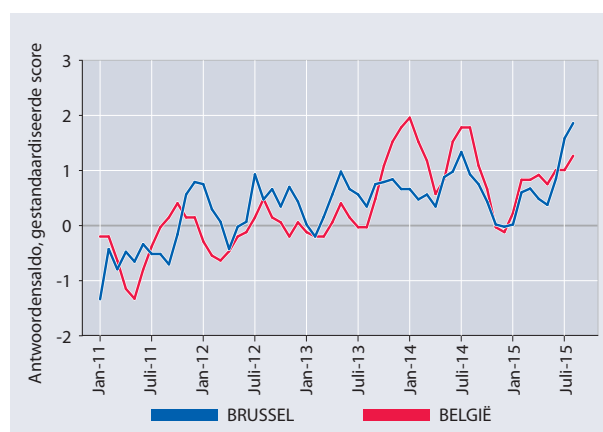
De bedrijfstak «kleinhandel» vertoont in de periode 2011-2015 een opwaartse trend met een niveau van de langetermijntrend die in mei 2015 bijna 13 % hoger lag dan in januari 2011 (grafiek 18). De cycli rond de langetermijntrend waren in de periode 2011-2015 erg beperkt met een afwisseling van cycli die nu eens boven en dan weer onder de langetermijntrend ligt. De conjunctuursituatie van de bedrijfstak «kleinhandel» werd negatief in mei 2014 en bereikte in september 2014 haar dieptepunt. De negatievere perceptie van de economische situatie in de loop van 2014 heeft zeker gewogen op de aankopen binnen deze bedrijfstak. Vanaf maart 2015 komt de kleinhandel opnieuw in een positieve conjunctuursituatie terecht wat gelinkt kan zijn aan de gunstige evolutie van het reële inkomen als gevolg van de lage olieprijsen en de gunstige evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ). De enquête bij de huishoudens met betrekking tot hun vooruitzichten inzake grote aankopen (grafiek 19), die een goede vooruitlopende conjunctuurindicator voor de «kleinhandel» is, laat eveneens een verbetering zien in de afgelopen maanden, die wel minder uitgesproken is dan in België. Hieruit kunnen we prospectief afleiden dat de positieve conjunctuursituatie ook in de komende maanden kan blijven aanhouden.

GRAFIEK 18: **Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 19: **Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de gezinnen***

Bron: NBB, berekeningen BISA

* Enquêteresultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

C. Demografie van de ondernemingen

Op het einde van het tweede kwartaal 2015 telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 95 771 **actieve ondernemingen**¹⁶, of 11 % van het nationale totaal. Net als de evolutie die de afgelopen jaren werd opgetekend, was het groeiritme van de ondernemingen in de eerste jaarhelft 2015 hoger in Brussel (+1,4 % ten opzichte van het cijfer van eind 2014) dan in België (+0,9 %). Na de stijging begin 2014 ten gevolge van de inschrijving bij de btw van de

¹⁶ De gegevens die hier besproken worden, hebben uitsluitend betrekking op btw-plichtige ondernemingen die bij de Kruispuntbank der ondernemingen zijn ingeschreven. De cijfers hebben betrekking op de wettelijke entiteiten en de geografische ligging steunt op het adres van de maatschappelijke zetel of de woonplaats.

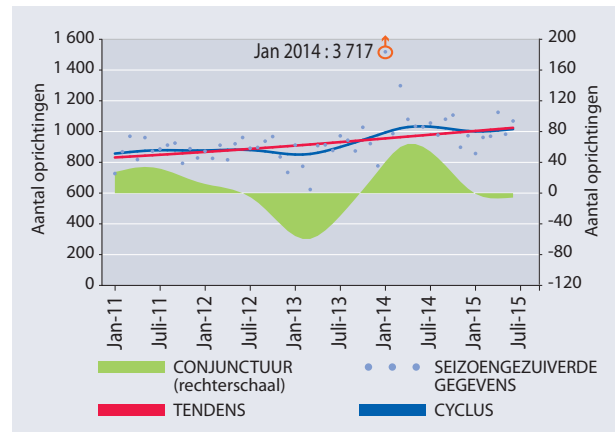
advocaten¹⁷, sloot de evolutie van het aantal Brusselse ondernemingen bijna opnieuw aan met het ritme dat werd opgetekend van 2011 tot 2013.

In de eerste jaarhelft 2015 werden 6 420 **oprichtingen van ondernemingen**¹⁸ geteld in Brussel¹⁹. Dit aantal kan moeilijk worden vergeleken met het aantal dat zich in dezelfde periode in 2014 registreerde omdat de inschrijving van de advocaten in het register van de btw-plichtigen, zoals hoger aangegeven, leidde tot een uitzonderlijke stijging van de oprichtingen in de eerste jaarhelft 2014. Afgezien daarvan toont het aantal nieuwe ondernemingen in de eerste zes maanden van 2015 de hoogste score die sinds 2008 werd opgetekend in het Gewest. De oprichtingsgraad²⁰ blijft trouwens hoger in Brussel dan in de andere gewesten van het land. Tijdens de eerste helft van 2015 werden er immers 6,7 ondernemingen opgericht op het Gewestelijke grondgebied per 100 actieve ondernemingen, tegen 5,2 per 100 voor het hele land.

De conjuncturele analyse van de evolutie van de oprichtingen van ondernemingen (grafiek 20)²¹ wijst erop dat de positieve conjunctuurfase sinds mei 2014 minder intensief is. De achteruitgang hield aan in 2015 met een cycluscurve die in het begin van het jaar negatief werd en lichtjes onder de langetermijntrend gebleven is gedurende de eerste jaarhelft. De lichte vertraging van de trendgroei die opgemerkt wordt sinds begin 2014, hield stand tussen januari en juni 2015. Het groeiritme op lange termijn bleef geleidelijk vertragen, maar blijft toch snel ten opzichte van de resultaten van de vorige jaren.

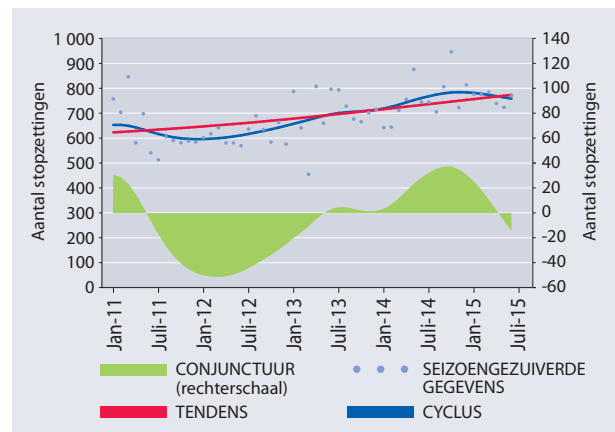
In de eerste zes maanden van 2015 werden 4 848 **bedrijfsstopzettingen**²² geregistreerd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit cijfer stijgt nu al zes opeenvolgende jaarhelften, maar er is een duidelijke vertraging in de eerste jaarhelft 2015, met een stijging met 4 % op jaarbasis, tegenover een stijging met 11,7 % in de vorige jaarhelft. Deze vertraging is meer bepaald het gevolg van een krimp van de bedrijfsstopzettingen in het tweede kwartaal 2015 (-5,2 % op jaarbasis). Op nationaal vlak is het aantal ondernemingen dat zijn activiteit heeft stopgezet, slechts licht gestegen in de eerste zes maanden van 2015 (+0,2 % op jaarbasis). Net als voor de oprichtingen van ondernemingen is de Brusselse stopzettingsgraad²³ hoger dan de Belgische, maar het verschil met de nationale waarde is kleiner geworden. Tijdens de eerste jaarhelft 2015 telde het Gewest 5,1 stopzettingen per 100 actieve ondernemingen, terwijl het ratio 4,3 per 100 was voor België.

GRAFIEK 20: **Conjuncturele evolutie van de bedrijfsoprichtingen in het BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

GRAFIEK 21: **Conjuncturele evolutie van de bedrijfsstopzettingen in het BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BISA

Zoals uit grafiek 21 blijkt, werd het jaar 2014 gekenmerkt door een ongunstige conjuncturele episode, waarin de cycluscurve van de stopzettingen hoger was dan de langetermijntrend. De terugkeer naar waarden die bij de trend aansluiten, begonnen eind 2014, werd begin 2015 bevestigd. Sinds mei van dit jaar is de cycluscurve opnieuw licht gunstig, voor de eerste keer sinds mei 2013. We moeten wachten of de cijfers van de komende maanden bevestigen dat deze evolutie de start van een duurzaam «positieve»

¹⁷ Sinds 1 januari 2014 zijn de meeste prestaties die advocaten leveren, immers onderworpen aan de btw. Deze advocaten worden nu vermeld in het administratieve gegevensbestand van de btw-plichtigen, wat tot een opvallende stijging van het aantal oprichtingen van ondernemingen en dus actieve ondernemingen heeft geleid. Gelet op de relatief sterke concentratie van de activiteiten die de advocaten op het Brussels grondgebied uitoefenen, ten opzichte van de rest van het land, had deze administratieve wijziging meer gevolgen voor de cijfers van het Gewest.

^{18, 20, 22, 23} Zie glossarium.

¹⁹ Op basis van de maandelijkse administratieve gegevens.

²¹ Om de reeksbreuk te neutraliseren en de conjuncturele evolutie van de opgerichte ondernemingen in Brussel te kunnen analyseren, wordt de plotse toename van het aantal btw-plichtigen in januari 2014 gezien als een uitschieter die apart wordt bijgesteld in het model.

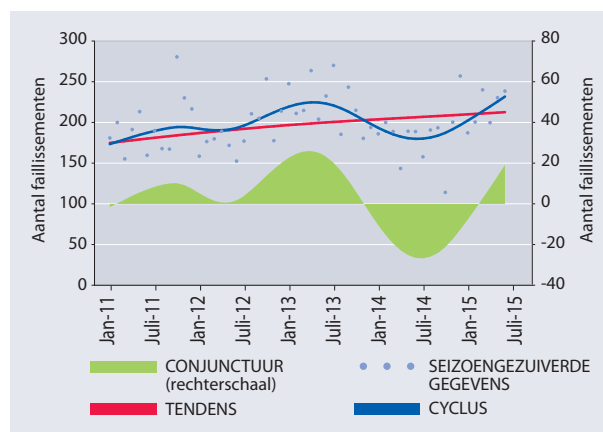
conjunctuurfase inluïdt. Wat niet wegneemt dat de trendgroei van het aantal stopzettingen progressief bleef vertragen in de loop van de eerste zes maanden van 2015, net als dat het geval was sinds mei vorig jaar. Omdat de langetermijngroei sterk versnelde van medio 2011 tot eind 2013, blijft het groeiritme toch hoog.

In 2015 zou het herstel van de Belgische en Brusselse economische activiteit, schuchter ingezet in 2014, beperkt blijven. Dit gematigde herstel ging gepaard met een gemengde evolutie van de demografie van de ondernemingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In het begin van de eerste jaarhalf 2015 bleef de conjuncturele situatie qua oprichtingen van ondernemingen achteruitgaan en was zelfs lichtjes negatief.²⁴ De verbetering van het economische klimaat lijkt daarentegen hand in hand te gaan met een verbetering van de conjuncturele situatie qua stopzettingen die een gunstige fase kende op het einde van de eerste jaarhalf 2015. Wat de trendgroei betreft, zette de bestaande vertraging van zowel de oprichtingen (sinds februari 2014) als de stopzettingen (sinds mei 2014) zich voort tot juni van dit jaar.

Uiteindelijk blijft de kloof tussen het aantal oprichtingen en stopzettingen duidelijk positief in Brussel. In de loop van de eerste zes maanden van 2015 werden netto iets meer dan 1 570 ondernemingen opgericht in het Gewest (ongeveer 7600 in België). Deze netto-oprichtingen verklaren de totale stijging van het aantal actieve ondernemingen gesitueerd op het Brussels grondgebied (zie hoger). Het migratiesaldo van ondernemingen naar of van Brussel (ten opzichte van de twee andere Gewesten van het land of het buitenland) is bijna gedurende de volledige geanalyseerde periode negatief. Dat betekent dat er meer ondernemingen vertrekken om zich buiten het Gewest te vestigen in vergelijking met de omgekeerde beweging, wat de evolutie van het aantal Brusselse ondernemingen afremt. Tussen januari en juni 2015 hebben 1 143 ondernemingen zich in Brussel gevestigd, terwijl 1 381 ondernemingen uit het Gewest vertrokken zijn. Het Brusselse migratiesaldo voor het eerste kwartaal 2015 lijkt aanzienlijk negatiever te zijn dan dat van de twee vorige jaarhalften.

In de eerste jaarhalf 2015 waren er 1 271 **faillissementen**²⁵ in het Brussels Gewest. Dit cijfer steeg met 201 eenheden op jaarbasis, of een stijging met 18,8 %. Op Belgisch niveau daalde het aantal faillissementen daaren-

GRAFIEK 22: **Conjuncturele evolutie van de faillissementen in het BHG**

Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium, berekeningen BLSA

tegen (-2,4 % op jaarbasis). Deze stijging van het aantal faillissementen in Brussel volgt op vijf opeenvolgende kwartalen van daling tussen eind 2014 en eind 2014. Het aantal faillissementen blijft hoog in vergelijking met de cijfers van voor de crisis van 2008.

Grafiek 22 toont aan dat de conjuncturele situatie inzake faillissementen sinds midden 2014 verslechterde en vanaf maart 2015 «negatief» is, met cyclische waarden die de langetermijntrend overschrijden. Deze resultaten lopen niet gelijk met het schuchtere herstel van de economische activiteit die begin 2015 wordt geregistreerd maar – net als met de sterke stijging van 2014 die gedeeltelijk toe te schrijven was aan de andere benadering van de Brusselse rechtbanken van koophandel –, is het moeilijk om een rechtstreeks verband te ontdekken tussen de verslechtering van de afgelopen maanden en de evolutie van het economisch klimaat. Ook nu lijken administratieve of reglementaire elementen aan de basis te liggen van het stijgend aantal faillissementen in 2015²⁶. Men kan trouwens veronderstellen dat de groei zich onvoldoende herstelt om een ommekeer te veroorzaken op het vlak van de evolutie van de faillissementen. De langetermijngroei van het aantal faillissementen bleef hoe dan ook constant in 2015 en verlengde hiermee de stabiliteit die bestaat sinds begin 2014. De trendgroei van de faillissementen

²⁴ De jongste beschikbare gegevens tonen echter dat de cyclische waarden sinds februari 2015 een lichte stijging kennen en schuchter opschuiven naar de langetermijntrend.

²⁵ Tot eind 2014 steunden de statistieken betreffende de faillissementen op de verklaringen van de rechtbanken van koophandel, desgevallend aangevuld met informatie van het ondernemingsregister van de Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie. Sinds 2015 vormt dit register de belangrijkste informatiebron, terwijl de verklaringen van de rechtbanken van koophandel een aanvullende informatiebron vormen. De kans bestaat dat de gegevens van de jongste maanden worden herzien. De statistische bevolking bestaat uit ondernemingen die aan de wet op de faillissementen zijn onderworpen.

²⁶ De onderneming Graydon wijst twee elementen aan om deze stijging te verklaren: enerzijds de strengere opschortingsvoorwaarden in het kader van de wet betreffende de continuïteit van de ondernemingen en anderzijds een hernieuwde intensieve tussenkomst van de Brusselse rechtbanken van koophandel in de faillissementsprocedures (<https://graydon.be/fr/blog/le-nombre-de-faillites-augmente-de-pres-de-10-en-avril>).

lijkt dus een drempel te hebben bereikt, na de sterke vertraging in de jaren 2012 en 2014 en opnieuw aan te sluiten bij de waarden van 2003.

Handel, bouw en horeca blijven de bedrijfstakken met het hoogste aantal faillissementen in Brussel. In de eerste jaarhelft 2015 legden deze drie bedrijfstakken samen 6 op 10 maal de boeken neer, met een aandeel van respectievelijk 28,9 %, 17,2 % en 16,2 % in het gewestelijk totaal. De handel registreerde 367 faillissementen in de eerste zes maanden van 2015, of een stijging met 20,7 % op jaarbasis. In de Brusselse bouwsector werd in diezelfde periode een bijzonder sterke stijging op jaarbasis waargenomen: 45 % (219 faillissementen in de eerste jaarhelft 2015 tegenover 151 in de eerste jaarhelft 2014). Ook het aantal horecabedrijven dat de boeken neerlegt, stijgt: er werden 206 faillissementen uitgesproken in de eerste jaarhelft 2015, of een stijging met 13,8 % op jaarbasis.

Ook in de sectoren waarin minder faillissementen worden opgetekend, was de evolutie in de eerste jaarhelft 2015 globaal negatief. De bedrijfstakken «transport en opslag» (+48,9 % op jaarbasis) en «administratieve en ondersteunende activiteiten» (+25,6 %) kenden een sterke achteruitgang van hun situatie. Verder werd een – relatief meer gematigde – stijging van de faillissementen in de sector van de «gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten» vastgesteld (+10,5 % op jaarbasis). De situatie van de bedrijfstak «informatie en communicatie» werd daarentegen beter, met een daling van 7,8 % op jaarbasis.

Hoewel het aantal faillissementen in Brussel globaal steeg in de eerste jaarhelft 2015, daalde het banenverlies door deze faillissementen ten opzichte van het jaar voordien. Er

gingen 2021 banen verloren omdat 1271 Brusselse ondernemingen de boeken hebben neergelegd. Wat neerkomt op een daling met 16,7 % op jaarbasis. Nationaal gezien gingen er 11567 banen verloren ten gevolge van faillissementen in diezelfde periode en ook dit cijfer is lager dan vorig jaar (-15 %).

Ondanks de huidige negatieve conjuncturele situatie wat het aantal faillissementen in Brussel betreft, zijn er meerdere positieve signalen die op een gunstige evolutie in de komende maanden wijzen. Op internationaal vlak zou de economische activiteit een matige versnelling moeten kennen in de tweede helft van 2015 (zie deel 1.1). Deze factor zou bevorderlijk moeten zijn voor ondernemingen die een link hebben met de internationale handel. Op nationaal vlak gaan de prognoses van het Federaal Planbureau uit van een stijging van de consumptieve privébestedingen, gesteund door een toename van de werkgelegenheid en een stijging van het reëel besteedbaar inkomen. Deze elementen kunnen een positieve impact hebben op de evolutie van de faillissementen in de sectoren die door de binnenlandse vraag worden aangedreven en die een relatief groot aandeel van het totaal aantal faillissementen in Brussel voor hun rekening nemen. En dan is er de verbetering van de algemene voorwaarden van het bankkrediet voor de ondernemingen in België. Hun perceptie op dit vlak, die lichtjes gunstig was in 2014, verbeterde verder in de eerste jaarhelft 2015. Tenslotte evolueerde de kwaliteit van de betalingen tussen ondernemingen globaal gunstig in Brussel sinds midden 2012. Deze positieve evolutie werd sterker eind 2014 en bereikte het peil van voor de economische crisis van 2008. Ook dit zou een positieve impact moeten hebben op de financiële gezondheid van de ondernemingen en dus hun overleven.

2.2 Arbeidsmarkt

A. Werkgelegenheid

• Analyse van de recente conjunctuur

De jongste officiële gegevens betreffende de binnenlandse werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hebben betrekking op het jaar 2013²⁷. In 2014 waren er in totaal 688.668 banen in Brussel, of een groei van de binnenlandse werkgelegenheid²⁸ met 0,1 % (na een daling met 0,2 % in 2012). De Brusselse arbeidsmarkt klimt maar heel traag uit het dal na de lange stilstand van de economische

activiteit die in 2011 begon. Het behoud van het werkgelegenheidsniveau in Brussel is enkel te danken aan de groei van het aantal zelfstandigen (+2,1 %). De bezoldigde werkgelegenheid ging er dat jaar immers op achteruit (-0,1 %), maar minder sterk dan het jaar voordien (-0,7 %)²⁹.

Achter de stagnering van de werkgelegenheid in Brussel in 2014 gaan zeer uitlopende evoluties schuil die afhangen van de onderzochte bedrijfstak. De werkgelegenheid groeide het sterkst in de bedrijfstakken «bouw» (2,5 %) en «onroerende activiteiten» (2,4 %). Deze bedrijfstakken zijn echter niet zo sterk vertegenwoordigd in Brussel. In

²⁷ De recentste statistieken van de regionale rekeningen werden door het INR gepubliceerd op 16 februari 2015.

²⁸ Zie glossarium.

²⁹ Bron: BISA (april 2015).

termen van bijdrage aan de groei³⁰ werden sterkste stijgingen vastgesteld in de bedrijfstak «gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende activiteiten», alsook in de bedrijfstak «gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening». In talrijke andere sectoren werd echter een nettobanenverlies waargenomen. De grootste verliezen deden zich voor in de tak van de financiële en verzekeringsactiviteiten (die werd gekenmerkt door een groeipercentage van -2,2 % in 2013), evenals in de tak van de verwerkende nijverheid (daling van de werkgelegenheid met 2,9 %).

Er zijn dus onrechtstreekse indicatoren nodig om de meest recente evolutie van de Brusselse werkgelegenheid te kennen. Onderstaande studie van de verschillende bronnen waarover we beschikken, leidt tot de conclusie dat de arbeidsmarkt in Brussel een lichte verbetering kent sinds de publicatie van de vorige Conjunctuurbarometer, zowel in termen van het aantal werknemers dat ook inwoner is van Brussel, van hun werkvolume in voltijdse equivalenten (VTE)³¹, als van het aantal uren interimwerk.

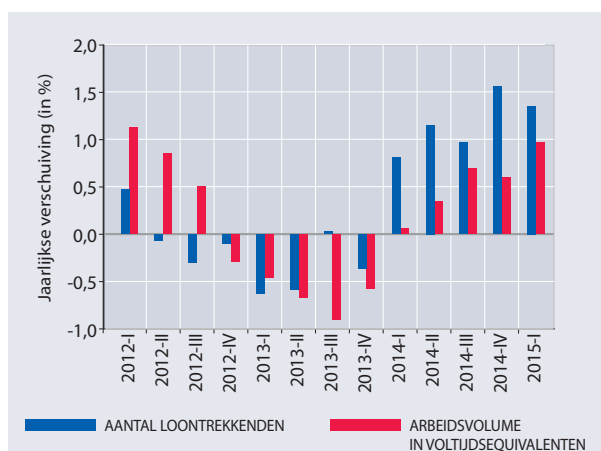
Een van de statistieken die een idee geven van de recente evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid, zijn de kwartaalgegevens van de RSZ³² over de **bezoldigde werkgelegenheid naar woonplaats**³³, geïllustreerd in grafiek 23. Deze stemt overeen met de kwartaalgroei van het aantal werknemers die in Brussel wonen en hun werkvolume in voltijdse equivalenten (VTE), dat de arbeidsduur opneemt. De twee reeksen zijn gezuiverd van seizoensinvloeden.

Na een quasi continue daling op jaarbasis tussen het tweede kwartaal van 2012 en eind 2013, stijgt het aantal Brusselse werknemers opnieuw sinds het eerste kwartaal van 2014.

Voor het jaar 2014 werd een gemiddelde groei op jaarbasis van 1,1 % geregistreerd. Dit groeigemiddelde op jaarbasis werd niet meer bereikt sinds het jaar 2011. Hoewel dit een verbetering is ten opzichte van de situatie in 2012 en 2013, blijft het gemiddelde groeicijfer op jaarbasis lager dan dat van 2011 (2,3 %). Het gemiddelde groeicijfer op jaarbasis voor het jaar 2014 is echter hoger dan het gemiddelde groeicijfer van de reeks sinds de arbeidsmarkt verslechterde ten gevolge van de economische crisis van 2008 (0,8 % sinds het laatste kwartaal van 2008).

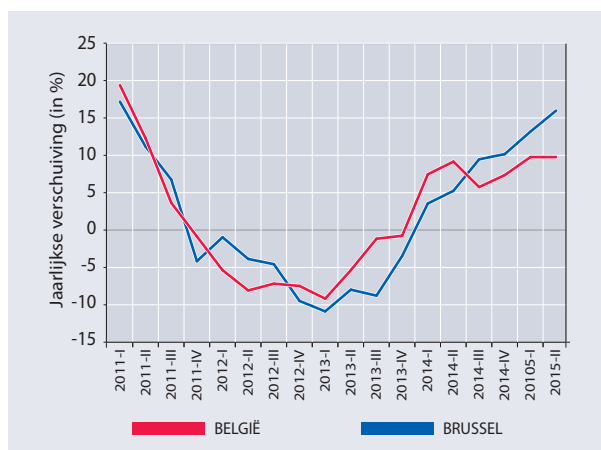
Het aantal Brusselse werknemers is blijven toenemen in het eerste kwartaal van het jaar 2015. Er waren 274 000 Brusselse werknemers, op basis van de gegevens, gezuiverd van seizoensinvloeden, of een stijging met 1,3 % ten opzichte van hetzelfde kwartaal van het jaar

GRAFIEK 23: **Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdse equivalenten (seizoengezuiverde reeksen)**

Bron: RSZ, berekeningen BISA

GRAFIEK 24: **Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in Brussel en België**

Bron: Federgon, berekeningen BISA

voordien. Het groeicijfer op jaarbasis daalde echter ten opzichte van het laatste kwartaal van 2014 (+1,6 %).

Op grafiek 27 ziet men ook de stijging van het groeiritme op jaarbasis van het werkvolume in VTE. De groei in 2014, maar vooral deze in het eerste kwartaal 2015 compenseert het vroegere verlies zodat het werkvolume in VTE in het eerste kwartaal 2015 zijn niveau van 2011 overschrijft.

De lichte conjuncturele verbetering van de economische activiteit die in de loop van het jaar 2014 begon, had

^{30,31} Zie glossarium.

³² Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.

³³ In feite gaat het om het aantal werknemers dat onderworpen is aan de sociale zekerheid, maar dat is vrijwel gelijk aan het totale aantal werknemers.

dus een gunstige invloed op de Brusselse arbeidsmarkt vanaf het jaar 2014. Zoals dat vaak het geval is werd de toenemende activiteit eerst geabsorbeerd door productiviteitswinst. De gestaag afnemende productiviteit per gewerkt uur sinds begin 2010, herstelde zich immers in België vanaf de stijgende conjuncturele fase die in België begin 2014 werd vastgesteld³⁴, en dit herstel zette zich in 2014 voort. De groei van de productiviteit per gewerkt uur³⁵ die sinds 2014 werd geregistreerd, bleef echter kleiner dan het herstel tussen 2009 en 2010. De productiviteit van de arbeid was eind 2014 dus lager dan deze van begin 2008, voor de crisis³⁶. Het totale arbeidsvolume in België begon pas te stijgen vanaf het tweede kwartaal van 2014.

Sinds het herstel van de loonarbeid begin 2014 is de relatieve stijging van het aantal Brusselse werknemers duidelijk hoger dan in de rest van het land. In de periode 2014 registreerde Brussel een gemiddelde groei op jaarbasis van 1,1 %, tegenover een gemiddelde groei van 0,5 % voor de rest van België. Begin 2015 bedroeg de groei op jaarbasis voor de rest van België slechts 0,6 %, terwijl het aantal Brusselse werknemers met 1,3 % toenam.

De heropleving op de Brusselse arbeidsmarkt wordt ook bevestigd in grafiek 24, die een vergelijking geeft van de evolutie op jaarbasis van het **aantal uren uitzendarbeid dat per kwartaal in Brussel en België wordt gepresteerd**. Aan de hand van deze statistiek kunnen wij de recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt vanuit een andere invalshoek benaderen. Ze verschaft extra informatie ten opzichte van die voor het aantal loontrekken. Bovendien is ze beschikbaar voor een extra kwartaal en uitermate conjunctuurgevoelig, waardoor ze vooruitloopt op andere arbeidsmarktstatistieken (zie *Conjunctuurbarometer van oktober 2012*).

Na sterke dalingen in de periode 2011-2014 is het interimwerk in Brussel blijven stijgen. Deze tendens werd bevestigd sinds de verschijning van de voorgaande *Conjunctuurbarometer* (april 2015). Het interimwerk in Brussel bleef groeien en zelfs sneller dan voordien in de eerste twee kwartalen van 2015. De reeks geeft voor deze twee kwartalen groeicijfers van om en bij 13 % tot 15 % op jaarbasis weer. Deze waarden zijn veel hoger dan deze die werden geregistreerd in de laatste twee kwartalen van 2014 (om en bij 10 %) en die reeds hoog zijn in vergelijking met het gemiddelde jaarlijkse groeicijfer van de reeks. De stijgende toevlucht tot interimwerk, duidelijk sinds eind 2013, weerspiegelt gedeeltelijk de terughoudendheid van de werkgevers om vast personeel in dienst

te nemen in een onzeker economisch klimaat, maar ook een sterkere behoefte aan flexibiliteit wat de inzet van werkkrachten betreft.

Terwijl de uitzendsector in Brussel tussen eind 2012 en midden 2014 aan groei inboette ten opzichte van het Belgische gemiddelde, is de groei van het aantal uren uitzendarbeid dat in Brussel wordt gepresteerd, nu al vier opeenvolgende kwartalen hoger dan voor het rijk. In het tweede kwartaal van 2015 bedroeg het groeiverschil, op jaarbasis, in Brussel en in België 6,2 procentpunten (pp)³⁷ ten voordele van Brussel.

Dit groeiverschil kan gedeeltelijk worden verklaard door de aard van het interimwerk in Brussel. Het interimwerk in Brussel concentreert zich meer bepaald in de tertiaire sector die meer bedienden tewerkstelt, terwijl het interimwerk in de rest van België zich eerder in de industriële sector concentreert, die meer arbeiders tewerkstelt. De groei van het interimwerk in Brussel in de twee eerste kwartalen van 2015 is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de arbeidsuren van de bedienden. Zo steeg het aantal interim werkuren van de bedienden op jaarbasis met 21 % in het tweede kwartaal van 2015, tegenover amper 2 % voor het segment van de arbeiders in datzelfde kwartaal. In het eerste kwartaal van 2015 bedroegen deze percentages respectievelijk 14,3 % en 9,2 %. Het bediendensegment steeg trouwens veel sneller in Brussel dan gemiddeld in België (respectievelijk 14,3 % en 9,1 % in het eerste kwartaal 2015; en 21 % en 11 % in het tweede kwartaal 2015).

Sinds het begin van het jaar 2015 kent het interimwerk van arbeiders een aanzienlijke verslapping. Terwijl een gemiddelde groei met 15 % van het aantal werkuren werd waargenomen in dit segment in het jaar 2014, bedroeg de groei slechts 2 % op jaarbasis voor het tweede kwartaal van het jaar 2015. Het is belangrijk op te merken dat het arbeiderssegment doorgaans sneller reageert op conjunctuurschommelingen dan het bediendensegment. De dalende groeisnelheid van het aantal gepresteerde uren in het arbeiderssegment in het tweede kwartaal van 2015 stemt overeen met de eerder gemengde conjuncturele evolutie van de Brusselse economische activiteit die de afgelopen maanden werd vastgesteld (zie vorig hoofdstuk).

• Vooruitzichten

De conclusies van de vorige hoofdstukken, gekoppeld aan de analyse van de evolutie van het aantal Brusselse

³⁴ Na een lange periode van stagnatie die in de tweede jaarhelft van 2011 begon, knoopte de activiteit in België in het tweede kwartaal van 2014 opnieuw aan met een positieve groei. Het bbp groeide met 0,2 % in reële termen in het jaar 2013, na een achteruitgang met 0,1 % in 2012.

^{35,37} Zie glossarium.

³⁶ NBB (februari 2015).

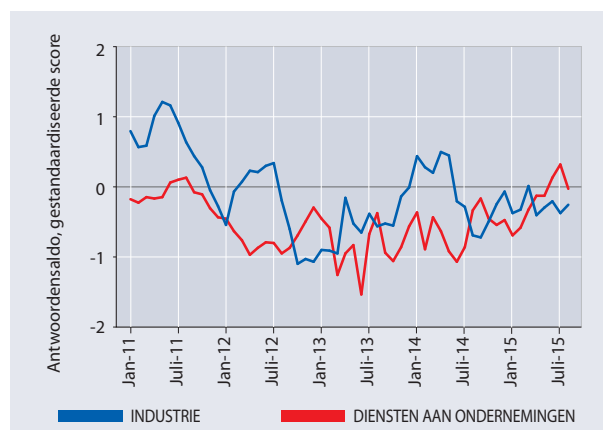
loontrekkenden en de gewestelijke kwartaalindicator van de uitzendarbeid, doet ons vermoeden dat de Brusselse loontrekkende bevolking niet veel sterker zal kunnen stijgen in de komende maanden, na een stijging in 2014. Deze hypothese wordt ondersteund door volgende waarnemingen:

- De stijging van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het interimwerk in 2014 wordt verklaard door de conjuncturele verbetering van de economische activiteit die in de loop van het jaar 2014 van start ging. Uit de jongste cijfers van de Brusselse economische activiteit blijkt echter dat deze economische heropleving slechts van voorbijgaande aard was (zie hoofdstukken 2.1) en dat we nu een stagnatie van de groei van de economische activiteit beleven en dat de netto banencreatie de komende maanden dus laag zal zijn.
- In het tweede kwartaal 2015 werd een belangrijke verslapping van de groei van het interimwerk onder arbeidersstatuut vastgesteld. Het verlies aan snelheid van het interimwerk in het arbeiderssegment in het tweede kwartaal van 2015 zou de voorbode kunnen zijn van een algemene groeivertraging van de werkgelegenheid.
- De kwartaalstatistieken van de nationale rekeningen betreffende de Belgische binnenlandse werkgelegenheid (zie deel 1.2) wijzen slechts op een heel lichte stijging van de groei op kwartaalbasis tijdens de eerste twee kwartalen 2015 ten opzichte van de groeicijfers van de laatste kwartalen van 2014.

Deze hypothese van een zwakke groei van de loontrekkende bevolking voor 2015 wordt deels bevestigd door de resultaten van de maandelijkse opinie-enquêtes bij de ondernemingen.

De conjunctuurenquêtes van de NBB³⁸ bevatten immers een aantal specifieke vragen over de aanwervingsvooruitzichten voor de drie komende maanden, in het bijzonder voor de industrie en de diensten aan ondernemingen in Brussel³⁹. De antwoorden op deze vragen geven ons betrouwbare aanwijzingen over de vermoedelijke evolutie van de aanwervingen in Brussel. De resultaten zijn opgenomen in grafiek 25.

GRAFIEK 25: Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het BHG*

Bron: NBB, berekeningen BISA

* Enquêteresultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

De resultaten van de enquêtes tonen niet echt een duidelijke verbetering van het vertrouwen van de ondernemers wat aanwervingen betreft. In een nog steeds kwetsbare context zonder duidelijk herstel van de economische activiteit blijft het aanwervingsbeleid van de Brusselse ondernemingen eerder aarzelend.

Achter de resultaten gaan zeer uitlopende evoluties schuil die afhangen van de onderzochte bedrijfstak. Zo is in de sector van de diensten aan ondernemingen de situatie geleidelijk verbeterd sinds de verschijning van de laatste Conjunctuurbarometer in april 2015. Het aantal ondernemers dat aanwervingen overweegt, is inderdaad gestegen van januari 2015 tot juli 2015. Het ondernemersvertrouwen van de sector van de diensten aan ondernemingen klom dus zachtjes uit het dal, maar herviel in augustus 2015, en daalde onder het langetermijngemiddelde.

De industriesector kende de omgekeerde evolutie, hij reageert doorgaans ook sneller op conjunctuurschommelingen. Van juni 2014 tot augustus 2015 hangt het ondernemersvertrouwen in deze sector half stok. In augustus 2015 is er een lichte verbetering van het ondernemersvertrouwen, maar de indicator blijft ver onder zijn langetermijngemiddelde.

³⁸ Zie glossarium.

³⁹ Het BISA publiceerde vroeger ook de resultaten voor de bouwsector. Deze analyse is echter stopgezet wegens redenen die verband houden met de steekproef.

B. Werkloosheid

• Analyse van de recente conjunctuur

Het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)⁴⁰ in Brussel daalt constant sinds november 2014 (grafiek 26). Met 101995 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ), gecorrigeerd voor seizoenschommelingen, toont de situatie in augustus 2015 een daling van het aantal NWWZ met 4887 eenheden ten opzichte van de maand februari 2015 (laatste beschikbare maand bij de verschijning van de vorige Conjunctuurbarometer), of een daling met 4,6 %. Ten opzichte van de maand augustus van het jaar voordien is er een aanzienlijke daling van het aantal NWWZ met 7,7 %. Deze daling is uitzonderlijk gezien de geschiedenis van de reeks. Met uitzondering van de maand juli 2015 werd een dergelijke daling voor het laatst opgetekend in september 1999.

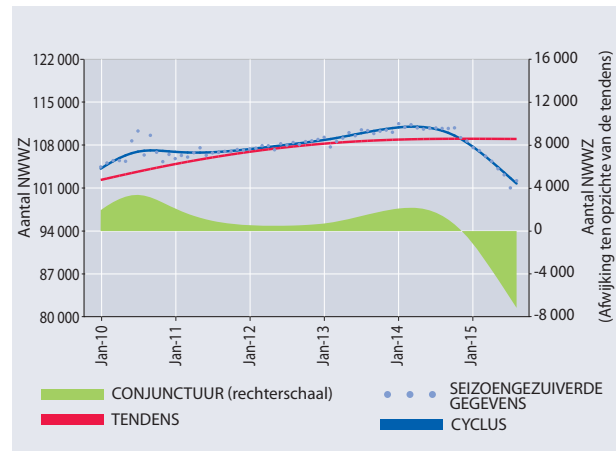
De rest van het land kent ook een positieve evolutie, maar in mindere mate. Zo bedroeg het groeicijfer op jaarbasis van het aantal NWWZ eind juli 2015 gemiddeld -2,7 % in de rest van België.

Het stijgend aantal uitsluitingen ten gevolge van de wijzigingen in de werkloosheidsreglementering en de verhoogde controles van de RVA zouden de belangrijkste verklaring zijn voor de sterke terugval van het aantal NWWZ. We vermelden de volgende wijzigingen:

- Wet betreffende de beperking tot drie jaar van de inschakelingsuitkeringen, in werking getreden in 2012 en die tot de eerste uitsluitingen bij de RVA heeft geleid op 1 januari 2015, vanaf de lente 2015 zichtbaar in de cijfers van Actiris. Personen die hun inschakelingsuitkeringen verliezen, worden na enkele maanden uit de cijfers van de werkzoekenden geschrapt⁴¹. De eventuele herinschrijving als werkzoekende (hetzij op eigen initiatief, hetzij via het OCMW als begunstigde van een leefloon) gebeurt pas na een bepaalde termijn.
- De versterking van de controle van de beschikbaarheid van de werklozen vanwege de RVA, meer bepaald van de personen in hun beroepsinschakelingstijd. De beroepsinschakelingstijd loopt nu pas af na een positieve evaluatie van de inspanningen van de NWWZ door de RVA.

Van januari tot juli 2015 werden 4202 NWWZ uitgesloten van een werkloosheidsuitkering in Brussel. Een derde van deze uitgesloten werkzoekenden blijft echter ingeschreven bij Actiris.

GRAFIEK 26: Evolutie van het aantal NWWZ in Brussel

Bron: Actiris, berekeningen BISA

Het aantal NWWZ in Brussel is sinds januari 2015 gedaald met 5367 eenheden. Dus kan de totale afname van het aantal NWWZ niet worden toegeschreven aan de wijzigingen in de werkloosheidsreglementering of de versterking van de controles door de RVA. De wijzigingen in de werkloosheidsreglementering hebben ook gevolgen voor het aantal NWWZ in het Vlaams en Waals Gewest, maar de vermindering van het aantal NWWZ is er veel beperkter. De sterke daling van het aantal NWWZ in Brussel lijkt te kunnen worden verklaard door een combinatie van reglementaire en conjuncturele factoren.

Zo stelde het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid een sterke stijging van het uitstroombestand naar werk vast van Brusselse NWWZ in het eerste kwartaal 2015. Deze stijging is het sterkst voor de categorie NWWZ onder de 30 jaar, maar is ook groot voor de categorie NWWZ van 30 tot 39 jaar. De heropleving op arbeidsmarkt, waargenomen in de stijging van het aantal Brusselse loontrekkenden en de snellere groei van de uitzendactiviteit die in de vorige hoofdstukken wordt benadrukt, lijkt te worden bevestigd door de werkloosheidscijfers.

Naast reglementaire en conjuncturele factoren kunnen enkele nieuwe begeleidingsmaatregelen tot tewerkstelling in Brussel de opvallende verlaging van het aantal NWWZ verklaren, vooral bij de jongeren. De grafieken 27 en 28 tonen de bijdrage van de verschillende categorieën van werklozen, ingedeeld naar leeftijdsklasse en studieniveau, tot de jaarlijkse toename van het aantal NWWZ. De analyse heeft voornamelijk betrekking op de gegevens die zijn verschenen sinds de publicatie van de Conjunctuurbarometer van april, meer bepaald die voor de eerste drie kwartalen van 2015⁴².

⁴⁰ Zie glossarium.

⁴¹ «Werkzoekenden worden geschrapt bij Actiris twee maanden nadat de RVA gestopt is met de betaling van een uitkering» (Actiris, februari 2015).

⁴² De cijfers voor het derde kwartaal 2015 hebben enkel betrekking op de maanden juli en augustus 2015 en zijn dus voorlopige cijfers.

Beide grafieken tonen duidelijk de afname van het aantal werkzoekenden, zoals hierboven al werd aangegeven, evenwel met een uiteenlopende spreiding van de bijdragen in de twee bestudeerde categorieën.

De analyse per leeftijdsklasse toont dat het aantal NWWZ van minder dan 25 jaar het sterkst daalt. Op jaarbasis is hun aantal gedaald met 12,9 % in augustus 2015, tegenover een daling met 9,5 % van de NWWZ van 25 tot 50 jaar en een lichte stijging met 0,8 % van de NWWZ van meer dan 50 jaar.

De sterke daling van het aantal werklozen van minder dan 25 jaar zet de trend voort die sinds midden 2010 is ingezet, en almaar sneller doorzet, vooral sinds het begin van het jaar 2015. Jonge werklozen – sterk vertegenwoordigd in de uitzendsector – zijn immers conjunctuurgevoeliger en haalden voordeel uit de heropleving van de arbeidsmarkt, meer bepaald van de uitzendsector in 2014 en begin 2015.

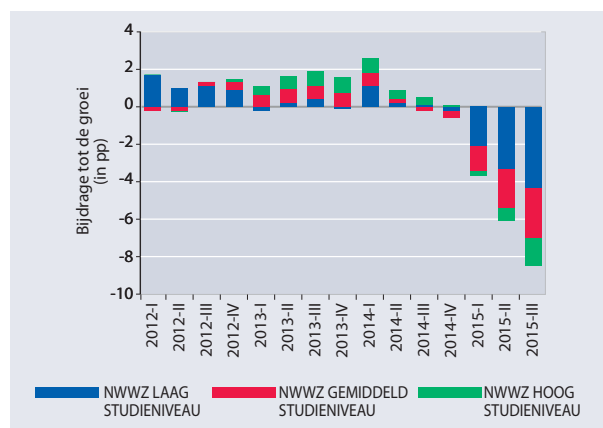
De verschillende maatregelen die jongeren beter moeten begeleiden op de arbeidsmarkt, ingevoerd in het kader van de Jongerengarantie, lijken vruchten af te werpen. Jonge NWWZ worden sneller opgeroepen door de adviseurs van Actiris bij een vacature *Select*, waarvoor de arbeidsbemiddelingsdienst een preselectie doet. Verder is er een gestage stijging van het aantal jongeren in instapstages en het feit dat deze laatsten vaker aan werk geraken dan jongeren die dit type stage niet hebben gevolgd.

De daling van het aantal jonge NWWZ kan eveneens worden verklaard door de recente veranderingen van het werkloosheidssysteem. De instapvoorwaarden voor de beroepsinschakelingstijd zijn immers strenger geworden. Sinds januari 2015 loopt de beroepsinschakelingstijd trouwens pas af na een positieve evaluatie van de inspanningen van de NWWZ, wat de toegang tot het statuut van NWWZ met werkloosheidsuitkering bemoeilijkt. De wet betreffende de beperking tot drie jaar van de inschakelingsuitkeringen heeft daarentegen niet tot de massale uitsluiting van jonge NWWZ geleid (291 van de 4 200 uitsluitingen tussen januari en juli 2015).

Het aantal NWWZ van meer dan 50 jaar is daarentegen de enige categorie NWWZ die gestegen is in 2015. Deze lichte groei is wel een van de zwakste die werd geregistreerd voor deze groep NWWZ sinds 2001 en de invoering van verschillende wetswijzigingen die de tewerkstelling van werknemers van 50 jaar of meer moeten verhogen.

Wat de bijdrage tot de jaarlijkse groei van de NWWZ per kwalificatieniveau betreft, draagt de daling van het aantal laaggeschoolde NWWZ voor ongeveer 50 % toe tot de totale vermindering van het aantal NWWZ in Brus-

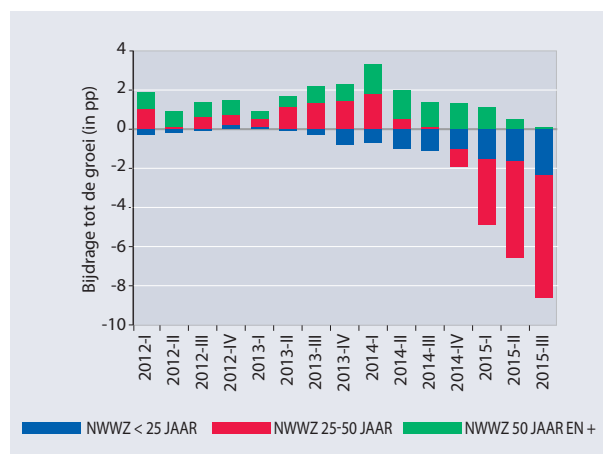
GRAFIEK 27: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per studieniveau

Bron: Actiris, berekeningen BISA

Wat het derde kwartaal van 2015 betreft, gaat het om voorlopige gegevens, aangezien ze maar twee maanden beslaan, juli en augustus

GRAFIEK 28: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse

Bron: Actiris, berekeningen BISA

Wat het derde kwartaal van 2015 betreft, gaat het om voorlopige gegevens, aangezien ze maar twee maanden beslaan, juli en augustus

sel, die vooral wordt verklaard door het hoge aantal laaggeschoolde NWWZ in Brussel (67 793 in augustus 2015) op het totale aantal NWWZ. Op jaarbasis daalde het aantal laaggeschoolde NWWZ 'slechts' met 6,5 % in augustus 2015 tegenover 11,0 % voor de middengeschoolden en 8,7 % voor de hooggeschoolden. Een tendens die geldt voor elk van de eerste acht maanden van het jaar waarvoor de cijfers beschikbaar zijn.

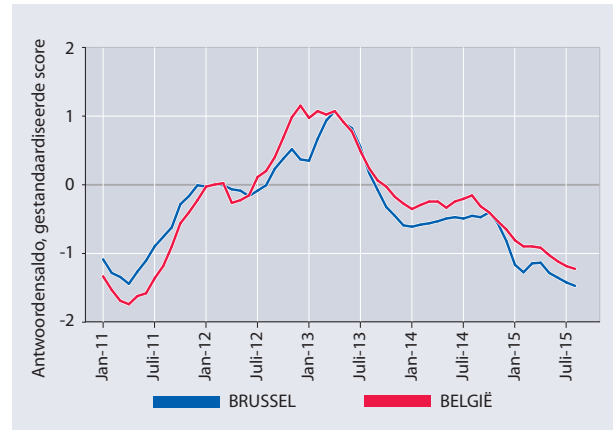
Deze lage daling van het aantal laaggeschoolde NWWZ wordt gedeeltelijk verklaard door het feit dat ze moeilijker aan werk geraken dan geschoolde NWWZ, vooral in een Gewest met een hoge concentratie gekwalificeerde arbeidsplaatsen. Wat de impact van de nieuwe werkloosheidsreglementering betreft, is het op dit moment niet duidelijk welke groep NWWZ het meest getroffen is.

• Vooruitzichten

De huidige stagnatie van de groei van de economische activiteit en de weerslag in termen van jobcreatie remmen de daling van de werkloosheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest af. De wijzigingen in de werkloosheidsreglementering zullen de statistieken van het aantal niet-werkende werkzoekenden in de komende maanden blijven verminderen. Het is ook te hopen dat de verregaande wijzigingen van de begeleiding van (jonge) werkzoekenden in het Brussels Gewest, die meer bepaald werden ingevoerd in het kader van de Jongerengarantie, een gunstige invloed op de Brusselse werkloosheidscijfers zullen behouden. Het is zo dat zowel de Belgische als de Brusselse gezinnen steeds optimistischer zijn over de evolutie van de werkloosheid in de volgende twaalf maanden (grafiek 29). Die gegevens komen uit de vertrouwensenquête die de NBB elke maand afneemt bij de Belgische gezinnen (waaronder een representatief staal Brusselse huishoudens), om hun mening te kennen over de economische situatie in het algemeen, maar ook over hun eigen financiële situatie⁴³. Er wordt onder andere gevraagd hoe zij de werkloosheid zien evolveren de komende twaalf maanden.

Sinds de herfst 2014 daalden de nationale en regionale cijfers die het gevoel van de gezinnen hierover weerge-

GRAFIEK 29: Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden*

Bron: NBB, berekeningen BISA

* Enquête resultaten, antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

ven, onder hun langetermijngemiddelden.⁴⁴ Uiteindelijk bereikte de Brusselse indicator in augustus 2015 een drempel die hij niet meer bereikt had sinds maart 2011. Nog nooit dachten zo weinig Brusselse gezinnen dat de werkloosheid de komende maanden zou stijgen.

De aanhoudende daling van het aantal NWWZ, gekoppeld aan een verwachte groeivertraging van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, zal tot een sterke daling van de Brusselse werkloosheid leiden in de komende maanden. Deze kende al een sterke daling in 2014, van 19,3 % in 2014 naar 18,5 % in 2014, maar zal nog sterker dalen in 2015.

⁴³ Zie glossarium.

⁴⁴ Er dient evenwel te worden opgemerkt dat de gegevens die nodig zijn om deze indicator te berekenen pas vanaf januari 2009 werden verzameld, net toen de economische en financiële crisis in alle hevigheid losbarstte. Sindsdien heeft de economische activiteit zich nooit echt hersteld. Het gemiddelde van de reeks moet dus worden geïnterpreteerd rekening houdend met het bijzondere klimaat dat heerst sinds het begin van de inzameling van de gegevens.

Glossarium

• Bedrijfsoprichtingen

Som van het aantal nieuwe btw-plichtige en opnieuw btw-plichtige ondernemingen tijdens de beschouwde periode.

• Bedrijfsoprichtingsgraad

Het percentage van opgerichte ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal nieuwe btw-plichtige en de opnieuw btw-plichtige ondernemingen, en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Bedrijfsstopzettingen

Het aantal btw-plichtige ondernemingen die deze hoedanigheid tijdens de referentieperiode hebben verloren.

• Bedrijfsstopzettingsgraad

Het percentage van bedrijfsstopzettingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal stopzettingen van btw-plichtige ondernemingen, en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Bijdrage aan de groei (in pp)

De bijdrage aan de groei van een component C tot een totale waarde A wordt gedefinieerd als het product van het groeipercentage van deze component en zijn gewicht in de totale waarde van de vorige periode.

De formule voor de bijdrage aan de groei van een component C op de totale waarde A op tijdstip t is:

$$\frac{C_t - C_{t-1}}{A_{t-1}}$$

Het resultaat wordt uitgedrukt in procentpunten.

• Binnenlandse werkgelegenheid

Tewerkstelling van personen die op een welbepaald grondgebied werken, ongeacht of zij er wonen. De statistieken over de binnenlandse werkgelegenheid die in deze Baro-

meter worden gebruikt, zijn afkomstig van gegevens van de regionale rekeningen. Ze omvatten niet de personeelsleden van internationale instellingen, die als extraterritoriaal worden beschouwd.

Niet te verwarren met de actieve werkende bevolking van een Gewest, waartoe alle werknemers behoren die in dat Gewest wonen.

• Conjunctuurenquête van de NBB

De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders een kwalitatieve conjunctuurenquête naar hun beoordeling van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel uiteenlopende vragen, zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De berekening van elk van deze reeksen is in hoofdzaak gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het aantal deelnemers dat een verhoging heeft opgegeven en het percentage dat een daling heeft opgegeven). Sinds 1 januari 2007 werd de omvang van de steekproef voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uitgebreid om de toestand in de hoofdstad beter te kunnen weerspiegelen.

• Consumentenenquête van de NBB

De NBB neemt elke maand, in opdracht van de Europese Commissie, een vertrouwensenquête bij consumenten af, om een nationale vertrouwensindex op te stellen op basis van deze resultaten. Deze enquête ondervraagt de huishoudens over hun perceptie van het economische klimaat en hun persoonlijke spaar- en uitgavenvoornemens. Meer specifiek worden in dat opinieonderzoek 5 thema's behandeld: de algemene economische situatie, de persoonlijke financiële situatie, het spaarvermogen, de voornemens inzake aankoop van duurzame consumptiegoederen en de voornemens inzake aankoop/bouw of verbetering van de woning. De samenvattende indicator van het gezinsvertrouwen wordt vervolgens berekend enerzijds op grond van de antwoordensaldi die betrekking hebben op de perceptie van de consumenten in de loop van de volgende twaalf maanden van de economische situatie en de werkloosheid, en anderzijds op basis van de financiële situatie en het spaartegoed van het gezin tijdens de volgende twaalf maanden.

• **Driemaandelijke verschuiving (in %)**

Een evolutie op kwartaalbasis vergelijkt de waarde van een grootheid met een interval van een kwartaal. Zo wordt de driemaandelijke verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend met de volgende formule:

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-1}}{X_{T-1}}$$

• **Evolutie in volume/evolutie in waarde**

«Om de reële evolutie van de economische activiteit (productie, consumptie, ...) vast te stellen, is het noodzakelijk rekening te houden met de gevolgen van de inflatie. Bijgevolg maakt men een onderscheid tussen de evoluties tegen gangbare prijzen (zonder correctie voor de gevolgen van de inflatie) en de evoluties tegen constante prijzen (met correctie voor de gevolgen van de inflatie). In het eerste geval betreft het een evolutie in waarde en in het tweede een evolutie in volume» (Bron: INSEE).

• **Geavanceerde productiediensten**

Dit zijn diensten aan ondernemingen met een sterke kenniscomponent, die niet enkel innoverend zijn, maar ook een fundamentele rol spelen in het innovatievermogen van het productieapparaat van de ontwikkelde regionale economieën (Antonelli, 1999; Miles, 1995; Den Hertog en Bilderbeek, 1998). In het kader van de conjuncturele analyse van de Barometer gaat het concreet om financiële activiteiten, gespecialiseerde en administratieve activiteiten, activiteiten in verband met informatie en communicatie, evenals vastgoedactiviteiten.

Dit laat toe om gegevens te bekomen die onafhankelijk zijn van de gekozen eenheid of schaal, maar ook variabelen met hetzelfde gemiddelde en dezelfde spreiding. De schommelingen kunnen nu gemakkelijker worden vergeleken.

• **Jaarlijkse verschuiving (in %)**

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend met de volgende formule:

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

• **Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)**

Persoon zonder bezoldigde baan die als werkzoekende is ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst (Bron: Actiris).

• **Opkoopprogramma van de Europese Centrale Bank**

De ECB breidde begin 2015 haar programma voor de aankoop van bedrijfsobligaties uit met obligaties die zijn uitgegeven door centrale overheden, agencies en Europese instellingen in het eurogebied. Het gaat om een erg uitgebreid gecombineerde maandelijke aankoopbedrag van 60 miljard euro waarbij het de bedoeling is om deze tot ten minste september 2016 uit te voeren. Het programma is bedoeld ter vervulling van het mandaat ten aanzien van prijsstabiliteit (terugkeer naar een inflatiepeil richting 2 %). Dat programma staat ook bekend onder de termen «Quantitative Easing» (QE) of de «ECB-bazooka».

• **Procentpunt (pp)**

Het procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidsgraad van 12,3 % het ene jaar en van 15,6 % het andere jaar is het verschil zodoende 3,3 procentpunten.

• **Productiviteit per gewerkt uur**

De productiviteit per gewerkt uur wordt gebruikelijk gemeten door de gecreëerde rijkdom door de factor arbeid te delen. De gecreëerde rijkdom wordt gemeten door de toegevoegde waarde (gewaardeerd in volume), terwijl het arbeidsvolume wordt gemeten door het aantal gewerkte uren.

• **Synthetische conjunctuurindicator**

De synthetische conjunctuurindicator verschaft algemene maandelijke kwantitatieve informatie over het zakenklimaat in het Gewest, zoals dat wordt ingeschat door de Brusselse ondernemingen.

Daarom wordt deze indicator opgebouwd op basis van het antwoordensaldo van alle vragen die worden gesteld in het kader van de conjunctuurenquête die maandelijks wordt gehouden bij de Brusselse ondernemingen. Voor meer informatie over deze indicator: zie Barometer van oktober 2012.

- **Uitstaande kredieten**

Totaal bedrag van de kredieten die tot nu toe door de Belgische bankinstellingen zijn verstrekt aan de niet-financiële ondernemingen en waarvan de termijn nog niet is vervallen.

- **Voltijds equivalent (VTE)**

Voltijds equivalent is een meeteenheid om statistieken over de werkgelegenheid met elkaar te vergelijken, ondanks de verschillen in gewerkte uren. Het wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal gewerkte uren van een individu en het gemiddeld aantal gewerkte uren door een voltijdse werknemer. Zo is een voltijdse werknemer (40 uur per week) een VTE, terwijl een persoon die deeltijds 20 uur per week werkt, overeenkomt met 0,5 VTE. Het aantal werknemers van een bedrijf, een sector of een land kan worden opgeteld en uitgedrukt in voltijdse equivalenten (Bron: Eurostat).

- **Werkloosheidsgraad (gestandaardiseerde definitie Eurostat)**

De werkloosheidsgraad vertegenwoordigt het percentage werklozen in de actieve bevolking volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). De actieve bevolking vertegenwoordigt het totale aantal personen die een baan hebben of werkloos zijn. De werklozen zijn personen tussen 15 en 74 jaar, die:

- geen werk hebben in de beschouwde periode,
- beschikbaar zijn om te werken binnen de twee volgende weken,
- de afgelopen vier weken actief op zoek gegaan zijn naar werk of die werk gevonden hebben dat ze binnen de drie volgende maanden beginnen (Bron: Eurostat).

Referenties

- Actiris (september 2015), «Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt – maandelijks verslag– augustus 2015», Actiris.
- Actiris (augustus 2015), «Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt – maandelijks verslag– juli 2015», Actiris.
- Actiris (juli 2015), «Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt – maandelijks verslag– juni 2015», Actiris.
- Actiris (juni 2015), «Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt – maandelijks verslag– mei 2015», Actiris.
- Actiris (mei 2015), «Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt – maandelijks verslag– april 2015», Actiris.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (april 2015), «Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nr. 29», BISA.
- Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (oktober 2014), «Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nr. 28», BISA.
- ECFIN (mei 2015), «European Economic Forecast – Spring 2015», Europese Commissie / ECFIN.
- Europese Centrale Bank (juli 2015), «The euro area bank lending survey: second quarter of 2015», Europese Centrale Bank.
- Federaal Planbureau (september 2015), «De Belgische economische groei zou 1,2 % bedragen in 2015 en uitkomen op 1,3 % in 2016», Perscommuniqué van 9 september 2015, Federaal Planbureau.
- Federaal Planbureau, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering (juli 2015), «Regionale economische vooruitzichten 2014-2019», Federaal Planbureau.
- Federgon (2015), «Kwartaalrapport Q2/2015», Federgon.
- Federgon (2015), «Kwartaalrapport Q1/2015», Federgon.
- Graydon Belgium (juli 2015), «Studie B2B betaalgedrag in tweede kwartaal 2015», Graydon Belgium.
- Graydon Belgium (januari 2015), «Studie – Faillissementen in 2014: daling van 8,2 %», Graydon Belgium.
- IFO, INSEE en ISTAT (juli 2015), «Eurozone economic outlook», Istat.
- ING (juli 2015), «Monthly Economic Update», Financial Markets Research, ING.
- INSEE (juni 2015), «Note de Conjoncture – juin 2015», INSEE.
- Internationaal Monetair Fonds (juli 2015), «Perspectives de l'économie mondiale: Mise à jour», IMF.
- Nationale Bank van België (september 2015), «Kwartaalaggregaten voor België – persbericht», INR, NBB.
- Nationale Bank van België (juni 2015), «Economische projecties voor België – Lente 2015», Economisch tijdschrift, NBB.
- Nationale Bank van België (februari 2015), «Jaarverslag 2014», NBB.
- Natixis Economic Research (juli 2015a), «Menaces sur la croissance mondiale», Eco Hebdo n°26, Natixis.
- Natixis Economic Research (juli 2015b), «Nouvelle étape», Eco Hebdo n°28, Natixis.
- Observatorium voor krediet aan niet-financiële vennootschappen (september 2015), «Verloop van de kredietverlening aan ondernemingen in het tweede kwartaal van 2015», NBB.
- OESO (september 2015), «OECD Interim Economic Outlook September 2015. Puzzles and uncertainties», OECD Publishing, Parijs.
- OESO (juni 2015), «OECD Economic Outlook», Volume 2015 issue 1, OECD Publishing, Parijs.
- OFCE (april 2015), «La reprise qui s'annonce – perspectives 2015-2016 pour l'économie mondiale», Revue de l'OFCE, Analyse et prévision N°138, OFCE.
- Rijksdienst voor sociale zekerheid (2015), «Snelle ramingen van de tewerkstelling voor het eerste kwartaal 2015», RSZ.
- Rijksdienst voor sociale zekerheid (2015), «Snelle ramingen van de tewerkstelling voor het vierde kwartaal 2014», RSZ.

Lijst van tabellen

TABEL 1:	Internationale vooruitzichten	5
TABEL 2:	Kerncijfers voor België	8

Lijst van grafieken

GRAFIEK 1:	Wereldhandel en industriële productie	7
GRAFIEK 2:	Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	7
GRAFIEK 3:	Reële rentevoet en rentevershil op korte en lange termijnen in de eurozone	7
GRAFIEK 4:	Economische vertrouwensindex in de eurozone en België (seizoensgezuiverde gegevens)	10
GRAFIEK 5:	Synthetische conjunctuurindicator	12
GRAFIEK 6:	Conjuncturele evolutie van de nationale index van de industriële productie	13
GRAFIEK 7:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG	13
GRAFIEK 8:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG	15
GRAFIEK 9:	Evaluatie van de orderboekjes in de bouw in België	15
GRAFIEK 10:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en opslag, BHG	15
GRAFIEK 11:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG	16
GRAFIEK 12:	Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel	16
GRAFIEK 13:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Informatie en communicatie, BHG	17
GRAFIEK 14:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten, BHG	17
GRAFIEK 15:	Activiteitsvooruitzichten bij de diensten aan ondernemingen	17
GRAFIEK 16:	Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen in België	18
GRAFIEK 17:	Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge	18
GRAFIEK 18:	Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG	19
GRAFIEK 19:	Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de gezinnen	19
GRAFIEK 20:	Conjuncturele evolutie van de bedrijfsoprichtingen in het BHG	20
GRAFIEK 21:	Conjuncturele evolutie van de bedrijfsstopzettingen in het BHG	20
GRAFIEK 22:	Conjuncturele evolutie van de faillissementen in het BHG	21
GRAFIEK 23:	Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdse equivalenten (seizoengezuiverde reeksen)	23
GRAFIEK 24:	Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in Brussel en België	23
GRAFIEK 25:	Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het BHG	25
GRAFIEK 26:	Evolutie van het aantal NWWZ in Brussel	26
GRAFIEK 27:	Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per studieniveau	27
GRAFIEK 28:	Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse	27
GRAFIEK 29:	Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden	28

Het laatste cijfernieuws over Brussel in uw mailbox!

Op zoek naar de laatst aangepaste statistieken en de meeste recente socio-economische studies over Brussel?

De BISA-Nieuwsbrief informeert u over de recentst beschikbare nieuwigheden.

GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

Abonneer u op
www.bisa.irisnet.be

BISA.brussels

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

© 2015 Gewestelijke Overheidsdienst Brussel – Alle rechten voorbehouden

V.U.: C. Lamouline, Secretaris-generaal
Gewestelijke Overheidsdienst Brussel,
Kruidentuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2015/6374/253

ISBN 9078580010